

Министарство здравља и
социјалне заштите
Републике Српске

ЗАШТИТА ИНТЕРЕСА И ПРАВА ДЈЕТЕТА НА РОДИТЕЉСКО СТАРАЊЕ И ЖИВОТ У ПОРОДИЦИ

- СТРУЧНЕ СМЈЕРНИЦЕ ЗА ОРГАН СТАРАТЕЉСТВА -

Новембар, 2021. године

Аутори:

Владимир Макарић

Владимир Накић

Татјана Новаковић Манојловић

Сања Скендерија

Мр Бранка Сладојевић

Савез удружења стручних
радника социјалне дјелатности
из Републике Српске
Association of Social Workers
from Republic of Srpska

САДРЖАЈ:

1. ЦИЉ ИЗРАДЕ СТРУЧНИХ СМЈЕРНИЦА	5
2. АНАЛИЗА ПОСТУПАЊА ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА	6
3. АНАЛИЗА ЗАКОНОДАВНОГ ОКВИРА У ПОСТУПАЊУ ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА	8
3.1. Породични закон	8
3.2. Закон о социјалној заштити	15
4. СМЈЕРНИЦЕ ЗА РАД ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА	18
4.1. ПОСТУПАЊЕ ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА ПРИ САЗНАЊУ О ПОВРЕДИ ПРАВА ДЈЕТЕТА НА ЖИВОТ У ПОРОДИЦИ	18
4.2. ПРОЦЈЕНА РЕАЛНЕ СИТУАЦИЈЕ И СПЕЦИФИЧНИХ ОКОЛНОСТИ У ВЕЗИ СА ДЈЕТЕТОМ	18
4.2.1. Први контакт са породицом	19
4.2.2. Почетна процјена	20
4.2.3. Детаљна процјена	21
4.3. ДРУГЕ ПОТРЕБНЕ ПРОЦЈЕНЕ ИЗ ПОРОДИЧНО-ПРАВНЕ ЗАШТИТЕ	22
4.3.1. Процјена ризика за наставак заједничког живот дјетета и родитеља	23
4.3.1.1. Извод из образложења другостепених рјешења о мјери одузимања дјетета од родитеља	23
4.3.2. Процјена старатеља	24
4.3.2.1. Извод из одлуке окружног суда којом је потврђено другостепено рјешење	24
4.4. ПОДРШКА БИОЛОШКОЈ ПОРОДИЦИ – ПРЕВЕНТИВНЕ МЈЕРЕ У ЦИЉУ ОСИГУРАЊА ОДГОВАРАЈУЋЕ РОДИТЕЉСКЕ БРИГЕ И СТАРАЊА	24
4.4.1. Процјена сигурности дјетета у породици	26
4.4.2. Савјетовање	27
4.4.3. Новчана давања	28
4.4.4. Јачање социјалне мреже подршке породици	29
4.4.5. Упозорење родитељима	30
4.4.5.1. Извод из образложења рјешења другостепеног органа	31
4.4.6. Стални надзор над вршењем родитељског права	31
4.4.6.1. Извод из образложења другостепеног рјешења о мјери надзора над вршењем родитељског права	32
4.5. ПРОЦЈЕНА АЛТЕРНАТИВНОГ ОБЛИКА ЗБРИЊАВАЊА ДЈЕТЕТА У ЦИЉУ ПОСТИЗАЊА НАЈБОЉЕГ ИНТЕРЕСА ДЈЕТЕТА	33
4.5.1. Збрињавање у хранитељску породицу	34
4.5.1.1. Извод из образложења другостепеног рјешења о збрињавању дјетета у хранитељску породицу	36
4.5.2. Смјештај у установу социјалне заштите	36
4.5.2.1. Извод из образложења другостепеног рјешења о смјештају дјетета у установу	38

4.5.2.2. Смјернице о поступању у случајевима алтернативног збрињавања дјеце која су угрожена породичним приликама – Центар за социјални рад Приједор	38
4.5.3. Усвојење – процјене органа старатељства	39
4.5.3.1. Извод из извјештаја социјалног радника о подобности за усвајање ..	41
4.5.3.2. Утисци потенцијалних усвојитеља након једнодневнoг боравка са дјевојчицом коју су намјеравали усвојити – примјер	41
4.5.3.3. Извод из опсервације првог контакта дјевојчице и будућих родитеља од стране тима органа старатељства	42
5. ЗАКЉУЧАК	42
6. ЛИТЕРАТУРА	45
7. ПРИЛОЗИ	48

УВОД

Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске (у даљем тексту: Министарство) примило је Препоруку Омбудсмана за дјецу Републике Српске, а у вези са заштитом интереса и права дјетета на живот у породици и родитељско старање (број: 1033-8-8-ПЖС-8/20 од 10. 11. 2020. године). Након указивања на неправилности у раду органа старатељства, односно повреду права дјететета на живот у породици и родитељско старање, Министарству је препоручено предузимање мјера за спречавање поступања која угрожавају интересе и права дјетета на живот у породици. У складу са наведеним, Министарство је извршило анализу поступања центара за социјални рад у предметима који се односе на збрињавање дјецe без родитељског старања и на издвајање дјетета из породице, те његово збрињавање у неком од алтернативних облика бриге. Након прикупљања података, органи старатељства анализирали су поступање из породично-правне заштите, а у вези са одузимањем родитељског права, издвајањем дјетета из породице, збрињавањем дјетета у хранитељску породицу, смјештајем дјетета у установу социјалне заштите, старатељством и усвојењем.

Током прикупљања и анализе података идентификоване су тешкоће у стручном раду на предметима породично-правне заштите дјецe без родитељског старања. У настојању да се постигне јединствено поступање органа старатељства, министар здравља и социјалне заштите именован је Комисију за израду стручних смјерница за издвајање дјетета из породице и његово збрињавање у неком од облика алтернативне бриге.

Стручне смјернице за заштиту интереса и права дјетета на родитељско старање и живот у породици (у даљем тексту: Смјернице) израђене су у сарадњи са Савезом удружења стручних радника социјалне дјелатности у Републици Српској, уз техничку подршку Уницефа Босне и Херцеговине.

1. ЦИЉ ИЗРАДЕ СТРУЧНИХ СМЈЕРНИЦА

Циљ израде Смјерница јесте да се омогући уједначен приступ органа старатељства у свим случајевима гдје постоји ризик од издвајања дјетета из породице и његовог збрињавања у неком од облика алтернативне бриге, те у другим поступцима заштите права и интереса дјетета на живот у породици и родитељско старање. Смјернице упућују на једнако поступање у свим случајевима сазнања о повреди права дјетета на живот у породици, како би, на основу свих елемената и специфичних околности у вези са дјететом, орган старатељства извршио процјену и одлучио о правима и мјерама из социјалне, односно породично-правне заштите, које могу осигурати одговарајућу родитељску бригу и старање. Циљ је да орган старатељства детаљно процјењује потребе дјетета, укључујући реалну ситуацију и специфичне околности живота дјетета, његову личну, породичну и социјалну ситуацију, као и да изврши процјену ризика којима је дијете изложено. Орган старатељства даље планира мјере заштите за дијете, водећи рачуна да се осигура потребна равнотежа између права дјетета на живот у породици и обавезе државе да заштити најбољи интерес дјетета. Осим процјене потреба дјетета и социјалне, економске, емотивне и психолошке ситуације у којој се налази, потребно је да орган старатељства у свим случајевима издвајања дјетета од родитеља, изврши процјену који облик збрињавања је у најбољем интересу дјетета и зашто.

Према Конвенцији УН о правима детета, свако дете које је привремено или стално лишено породичне средине или коме, у његовом најбољем интересу, не може бити допуштено да у таквој средини остане, има право на посебну заштиту и помоћ државе. Државе треба да воде политике које ће обезбиједити подршку породици

како би могла да испуњава своје обавезе према дјетету. С обзиром на то да је породица природна средина за раст и развој дјетета, те политике треба да унапређују и јачају способности родитеља да се старају о свом дјетету. Уколико, уз сву пружену помоћ и подршку система, није могућ останак дјетета у биолошкој породици, обавеза је да се пронађе друго, одговарајуће рјешење за дијете. У складу са Конвенцијом УН о правима детета, приоритет у збрињавању дјетета даје се породичном старању.¹

2. АНАЛИЗА ПОСТУПАЊА ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА

Анализирајући разлоге издвајања дјеце из биолошке породице, органи старатељства наводе да су исти најчешће: смрт родитеља, болести зависности, насиље у породици, непознат отац дјетета, напуштање дјетета од стране родитеља, један од родитеља или оба родитеља засновали нову ванбрачну/брачну заједницу, просјачење дјеце или са дјецом, поремећаји у менталном здрављу дјетета или родитеља, непознато пребивалиште родитеља, сукоби између родитеља и дјеце, скитња, промискуитетно понашање родитеља или дјеце, занемаривање дјечијих основних и развојних потреба, ризик за сигурност дјетета у породици, уколико је утврђено да родитељи не врше родитељску дужност.

Мјере које је орган старатељства предузимао у циљу заштите дјечијих права и подршке биолошкој породици на основу анализе су сљедеће: савјетодавни педагошки рад, психосоцијална подршка породици, материјална подршка породици, обавезно лијечење родитеља од болести зависности, јачање и очување биолошке породице, јачање партнерских и родитељских капацитета, неконфликтно рјешавање проблема, побољшање односа са друштвеном заједницом, помоћ у натури, донације, обезбјеђивање основних егзистенцијалних услова породице за живот (подршка локалне заједнице), регулисање здравствене заштите, остваривање права из дјечије и социјалне заштите, запошљавање родитеља, остваривање права из пензијско-инвалидског осигурања, помоћ при лијечењу и смјештају у болницу, превентивне мјере праћења породице на дневном, седмичном, мјесечном нивоу, индивидуално планирање заштите, укључивање сродника у подршку, мјере појачаног надзора органа старања над вршењем родитељског права, покретање поступка одузимања родитељског права, рад са биолошком породицом у смислу стварања могућности за враћање дјетета у биолошку породицу и спајање породице.

Елементи за процјену најбољег интереса дјетета (ризик издвајања из породице) које органи старатељства наводе су: опсервација стамбених и материјалних прилика, опсервација родитељских капацитета, прикупљање података од других институција (школа, вртић, дом здравља итд.), упознавање дјетета са реалном ситуацијом, упознавање са установом гдје ће бити смјештен, процјена више облика заштите и избор оног облика заштите који дјетету највише одговара, детаљна процјена реалне ситуације и специфичних околности, лична својства дјетета, потребе дјетета у складу са узрастом дјетета, здравствени статус, емоционална, социјална и интелектуална зрелост дјетета, економски и хигијенски услови у којима породица живи, емоционална блискост са родитељима, браћом и сестрама, мотивација родитеља, излазак на терен (увиђај), анализа документације – процјена сваког доказа, социјална дијагностика и прогноза, педагошка опсервација и интервенција, психолошка процјена дјетета и чланова породице са приједлогом мјера, мишљење стручног тима, партиципација дјетета у свим корацима поступка и одлукама, мишљење дјеце, утврђивање реалне ситуације (основне потребе, образовање, здравствена заштита, социјализација, посебне потребе културне и религијске), индивидуални план заштите, процјена ризика за останак у породици.

¹ Група аутора (2016). *Смернице за сродничко хранитељство*. Нови Сад: Покрајински завод за социјалну заштиту, стр. 10.

Издавање дјетета из породице, према наводима органа старатељства, реализује се тек када су угрожена дјечија права, када се утврди да је најбољи интерес дјетета да се издвоји из биолошке породице и када би најбоље било да дијете одраста ван биолошке породице, када су занемарена основна права дјетета у погледу основних услова за нормалан живот, стамбених и материјалних прилика, здравствене заштите, васпитања и школовања, када се исцрпе све методе јачања биолошке породице. Издавање дјетета из биолошке породице реализује се и када се провјере капацитети сродника, то јесте, када се сродници изјасне да не могу водити бригу о дјетету. Издавање дјетета из биолошке породице реализује се када се изврши цјелокупна процјена породичне ситуације, те утврди да не постоји минимум стамбених, економских услова и родитељских капацитета, те подршке сродника и када се утврди да живот у биолошкој породици више није могућ јер нису задовољене основне потребе дјетета на адекватан начин. Орган старатељства у овим поступцима сарађује са центром за заштиту менталног здравља, првостепеном стручном комисијом за процјену потреба и усмјеравање дјеце и омладине са сметњама у развоју, школским и предшколским установама. Сваком дјетету без адекватног родитељског старања обезбјеђује се старатељска заштита. У анализи се даље наводи да се пружа подршка биолошкој породици након изузимања дјетета, посредује у одржавању личних односа дјетета са родитељима у сарадњи са хранитељском породицом. Одржавање контакта дјетета са биолошком породицом најчешће се реализује у вријеме школских распуста и празника, контактима телефоном, викендима и слично.

Збрињавање дјетета у хранитељску породицу, по наводу органа старатељства, најприроднији је облик алтернативне бриге (узимају се у обзир лична својства дјетета и хранитеља, потребе дјетета). Приоритет имају хранитељске сродничке породице, а посебан акценат при процјени хранитељске породице ставља се на избор одговарајуће хранитељске породице и на могућност да дијете не мијења мјесто боравка и школу. Центри за социјални рад наводе да је у Републици Српској недостатак хранитељских породица и да често хранитељске породице не желе да прихвате дијете због његових проблема у понашању или због страха од реакције родитеља (сродничке породице).

Збрињавање дјетета у установу социјалне заштите у Републици Српској реализује се при остваривању права на смјештај у ЈУ Дом за дјецу и омладину без родитељског старања „Рада Врањешевих“ уз сагласност родитеља или старатеља. Осим ове установе, дјеца се збрињавају и у Федерацији Босне и Херцеговине у „СОС дјечије село“ у Сарајеву и у Грачаници, до стицања услова за повратак у биолошку породицу. Као разлоге за смјештај дјеце без родитељског старања у установе у Федерацији Босне и Херцеговине органи старатељства наводе близину биолошке породице и настојање да браћа и сестре бораве заједно, те потребу за појачаним педагошким радом, како се дјеца не би раздвајала. Збрињавање дјетета жртве насиља реализује су у сигурним кућама. Честе су и хоспитализације дјетета без родитељског старања у психијатријским болницама које опсервирају дијете током боравка у болници.

Тешкоће у раду органа старатељства најчешће су изазване недостатком материјалних ресурса, а у времену пандемије вируса корона и отежаним процедурама смјештаја у установу због пандемије. Теме које су потребне за стручно усавршавање и едукацију јесу слjedeће: поновна обука из хранитељства, јачање личних компетенција у раду са осјетљивим категоријама, издавање дјетета из породице, процјена најбољег интереса дјетета, подршка биолошкој породици, како радити са породицом да би се створили услови за повратак дјетета у породицу. Од укупно 62, анализу је доставило 58 органа старатељства у Републици Српској.

3. АНАЛИЗА ЗАКОНОДАВНОГ ОКВИРА У ПОСТУПАЊУ ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА

3.1. Породични закон

При избору одговарајуће мјере у циљу заштите дјетета и старања о њему, орган старатељства узима у обзир узраст дјетета, његову психофизичку развијеност, психичка својства, склоности и навике, дотадашње васпитање, породичне и социјалне услове у којима је живјело и друге релевантне околности, водећи рачуна о поштовању принципа најмањег посезања. Родитељ злоупотребљава родитељска права и дужности: ако спроводи физичко или психичко насиље над дјететом; ако сексуално искоришћава дијете; ако експлоатише дијете присиљавајући га да претјерано ради или да обавља рад непримјерен његовом узрасту; ако дјетету дозвољава уживање алкохолних пића, дрога или других опојних супстанци или га на то наводи; ако наводи дијете на било који облик друштвено неприхватљивог понашања; ако на било који други начин грубо крши права дјетета. Родитељ грубо занемарује родитељске дужности и права: ако напусти дијете; ако не брине дуже од мјесец дана о дјетету с којим не живи; ако у року од годину дана не створи услове за заједнички живот с дјететом које је смјештено у другу породицу или установу, а за то нема никакав оправдан разлог; ако је занемарио старање о основним животним потребама дјетета с којим живи или се не придржава мјера које је надлежни орган претходно донио ради заштите права и добробити дјетета. У Табели 1 дат је преглед улоге органа старатељства у заштити дјечијих права и интереса кроз примјену Породичног закона.

Табела 1: Улога органа старатељства у заштити дјечијих права и интереса

1. ЗАШТИТА ИНТЕРЕСА ДЈЕЦЕ	
УЛОГА ЦСР	НАПОМЕНА
Предузима све потребне мјере ради заштите личних и имовинских права и интереса дјетета.	
Прати располагање дјечијом имовином.	Обавеза родитеља/старатеља јесте да полаже рачуне органу старатељства о располагању са имовином.
Може да захтијева да суд, ради заштите имовинских интереса дјетета, дозволи мјере обезбјеђења на имовини родитеља.	
Може да захтијева да суд у ванпарничном поступку одлучи да се родитељи у погледу управљања имовином дјетета ставе у положај старатеља.	
Пружа помоћ родитељима у сређивању њихових социјалних, материјалних и личних прилика и односа или их упућује у одговарајуће савјетовалиште.	Ако то интереси дјетета захтијевају.
Даје одобрење родитељима да повјере дијете на заштиту и васпитање трећим лицима, ако то захтијевају интереси дјетета.	Родитељи могу повјерити дијете на заштиту и васпитање трећим лицима уз претходно одобрење органа старатељства. Ако родитељи, или родитељ који сам врши родитељско право, одлазе на привремени рад у иностранство и са собом не води дјецу, дјеца ће се повјерити на заштиту и васпитање другом лицу, или одговарајућој установи, ако је орган старатељства ово повјеравање претходно одобрио.

2. НАДЗОР	
УЛОГА ЦСР	НАПОМЕНА
Одређује надзор над вршењем родитељског права у погледу појединог дјетета.	Ако то интереси дјетета захтијевају. Родитељи, и остали чланови породице, не смију дијете подвргавати понижавајућим поступцима, душевном и тјелесном кажњавању, односно злостављању. Ако су родитељи, односно онај родитељ код којег дијете живи, злостављали дијете или занемарили бригу о дјетету, занемарили васпитање дјетета или је код дјетета дошло до поремећаја у васпитању, орган старатељства може дијете одузети и повјерити га другом родитељу, неком другом лицу или одговарајућој установи, уколико не постоји судска одлука о повјеравању дјетета. За вријеме трајања сталног надзора над вршењем родитељског права, орган старатељства ће савјетима и другим одговарајућим методама социјалног рада помагати родитељима у вршењу родитељског права, позивати родитеље ради договора о вршењу родитељског права, обилазити родитеље и дјецу, позивати родитеље и дјецу на редовне периодичне састанке у просторијама органа старатељства и слично.
Одређује родитељу/старатељу појачан надзор над дјететом.	Орган старатељства може одредити родитељу, усвојиоцу, старатељу, другој породици или специјалној установи појачан надзор над дјететом. Уколико родитељи, усвојилац, односно старалац, нису у стању да врше мјеру појачаног надзора дјетета, орган старатељства може ријешити да преда малољетника другој породици која има могућности и добровољно се прихвата вршења надзора. Појачани надзор у другој породици траје док родитељи, усвојилац или старалац не поврате могућност и способност да над дјецом врше појачан надзор и када над дјецом престане потреба вршења појачаног надзора.
Одређује мјеру појачаног надзора родитеља.	Рјешењем – ако су родитељи/старалац пропустили вршење дужног надзора над малољетником, а у могућности су да овај пропуст исправе и овакав надзор успјешно врше.
Обавезно даје упутства и одређене дужности родитељу/старатељу изрицањем мјере појачаног надзора родитеља.	Потребна упутства и одређене дужности у погледу поступака и мјера према малољетнику који се тичу васпитања и поправљања његовог личног статуса.
Одређује мјеру појачаног надзора органа старатељства над малољетником.	Ако родитељи, усвојилац, односно старалац нису у могућности да врше појачан надзор над малољетником, а не постоје услови за извођење појачаног надзора малољетника у другој породици, малољетник ће се ставити под појачани надзор органа старатељства. За вријеме трајања појачаног надзора органа старатељства, малољетник остаје и даље да живи у породичном домаћинству с родитељима, усвојиоцем или лицем с којим живи у економској заједници, јер га то лице издржава, а појачани надзор над дјететом врши овлашћени сарадник органа старатељства. Овлашћени сарадник органа старатељства брине се о лијечењу, школовању, запослењу и другим породичним и социјалним потребама дјетета.

3. ОДУЗИМАЊЕ РОДИТЕЉСКОГ ПРАВА И ДУЖНОСТИ	
УЛОГА ЦСР	НАПОМЕНА
Покреће поступак за одузимање родитељског права при сазнању да родитељ злоупотребљава или грубо занемарује родитељска права и дужности.	
Правоснажна одлука о одузимању и враћању родитељског права доставља се надлежном матичару, а уколико дијете има неко право на некретнине, одлука се доставља земљишно-књижном, односно катастарско-књижном регистру.	
4. УТВРЂИВАЊЕ ОЧИНСТВА И МАТЕРИНСТВА	
УЛОГА ЦСР	НАПОМЕНА
Позива лице да се изјасни о очинству по сазнању од мајке дјетета.	Ако се мајка изјасни о томе ко је отац дјетета, орган старатељства ће позвати то лице да изјави да ли је отац дјетета. Ако отац дјетета кога је навела мајка изјави на записник пред органом старатељства, матичарем или у овјереној исправи да је отац дјетета, матичар ће га уписати као оца дјетета у матичну књигу рођених и о упису обавијестити мајку дјетета.
Узима изјаву о признању очинства.	Очинство се може признати пред матичарем, органом старатељства, судом и нотаром. Орган пред којим је дато ово признање дужан је да без одлагања записник достави матичару надлежном за упис дјетета у матичну књигу рођених. Признање очинства може бити учињено и у тестаменту. Изјава о признању очинства пред претходно наведеним органима може се дати и преко пуномоћника. Признање очинства уписује се у матичну књигу рођених ако се мајка с признањем сагласи. Њена сагласност мора бити дата пред матичарем или нотаром, у јавној или у овјереној исправи. Ако се мајка претходно изјаснила да је отац дјетета лице које је признало очинство, та ће се изјава сматрати њеном сагласношћу. Ако се мајка или дијете старије од 16 година, односно старалац дјетета, када је њихова сагласност потребна, не сагласе с признањем очинства или се не изјасне о томе у року од 30 дана по пријему обавјештења о признању, лице које је признало дијете за своје може тужбом тражити да суд утврди његово очинство. Тужба се може поднијети у року од три године по пријему обавјештења о несагласности претходно наведеног лица. Признање очинства је неопозиво.
Даје одобрење стараоцу за подношење тужбе ради утврђивања очинства.	Тужбу за утврђивање очинства може поднијети дијете до навршене 25. године живота. Ако је дијете малољетно или пословно неспособно, тужбу у његово име подноси особа која га по закону заступа, односно старалац с одобрењем органа старатељства. Тужбу ради утврђивања очинства може поднијети мајка до навршене 18. године живота дјетета.

Покреће поступак за утврђивање очинства.	Орган старатељства може у року од једне године послје рођења дјетета тужбом покренути поступак за утврђивање очинства у случају кад је мајка означила одређено лице за оца дјетета пред матичарем, а касније, занемарујући интересе дјетета, не покрене поступак за утврђивање очинства.
5. УСВОЈЕЊЕ	
УЛОГА ЦСР	НАПОМЕНА
Води поступак усвојења.	За вођење поступка усвојења надлежан је орган старатељства према пребивалишту малољетника, односно боравишту, ако се пребивалиште не може утврдити.
Одређује старатеља дјетету у поступку усвојења.	
Утврђује да ли су испуњени услови за заснивање усвојења прописани Породичним законом.	Прибавља мишљење о постојању услова и подобности лица које жели усвојити од органа старатељства према пребивалишту тога лица, одговарајућих организација и стручњака (социјални радник, психолог, лекар, педагог и други).
При заснивању усвојења обезбјеђује присуство усвојоца/лаца, његовог брачног друга и родитеља, односно стараоца усвојеника.	Орган старатељства, ако оцијени да би то било у интересу дјетета, може одлучити да заснивању усвојења не присуствују родитељи усвојеника.
Упознаје родитеља, усвојоца и усвојеника старијег од 10 година о правима и дужностима која произилазе из усвојења.	Код непотпуног усвојења, орган старатељства посебно упозорава странке на законске одредбе о презимену и насљедним правима које се односе на усвојеника.
Одређује пробни смјештај уз надзор органа старатељства.	Најдуже три мјесеца. Уколико се у року одређеном у рјешењу о пробном смјештају надзирани пробни смјештај покаже успјешним с аспекта међусобне адаптације усвојоца и усвојеника, орган старатељства ће потврдити рјешење о усвојењу.
Доноси рјешење о заснивању усвојења / одбијању захтјева за усвојење.	Рјешење о заснивању непотпуног усвојења садржи споразум о презимену усвојеника и о насљедним правима усвојеника према усвојоцу. Ако је усвојеник старији од 10 година, потребна је и његова сагласност о презимену. Правноснажно рјешење о заснивању усвојења орган старатељства дужан је да у року од 15 дана од дана правоснажности достави надлежном матичару ради уписа у матичну књигу рођених.
Доставља другостепеном органу рјешење и записник о заснованом усвојењу.	Ради евиденције другостепеног органа.
Доставља другостепеном органу предмет усвојења ради давања одобрења, у случају заснивања усвојења од стране страног држављанина.	На основу одобрења надлежног министарства доноси се рјешење о усвојењу дјетета од стране страног држављанина.
Код потпуног усвојења мора бити сачувана тајност података о његовом заснивању.	У матичну књигу рођених усвојоци се уписују као родитељи усвојеника.
Води евиденцију и докуменатцију о усвојеној дјечи.	Упутство о вођењу евиденције и документације о усвојењу.
Одлучује о престанку усвојења – доноси рјешење о престанку усвојења, ако је то у интересу усвојеника.	Непотпуно усвојење може престати на основу рјешења органа старатељства кад он утврди да то захтијевају оправдани интереси усвојеника. Кад то захтијевају оправдани интереси малољетног усвојеника, свако може код органа старатељства предузети иницијативу за престанак усвојења. У поступку за престанак усвојења орган старатељства, када оцијени да је то потребно, прибавиће одговарајуће стручно мишљење о цјелисходности даљег постојања усвојења. Непотпуно усвојење може престати и на основу приједлога усвојоца или усвојеника, као и на основу њиховог споразумног приједлога. Потпуно усвојење се не може раскинути.

6. СТАРАТЕЉСТВО	
УЛОГА ЦСР	НАПОМЕНА
Послове старатељства врши орган старатељства.	Преко постављеног стараоца, или непосредно, обављају се послови старатељства. Орган старатељства у припремању, доношењу и спровођењу својих рјешења, односно појединих мјера, користи све облике социјалне заштите, методе социјалног и другог стручног рада, као и услуге социјалних, здравствених, образовно-васпитних и других установа и организација.
Оснива стручно тијело по потреби састављено од одговарајућих стручњака.	Задатак стручног тијела јесте да разматра стручна питања и даје органу старатељства приједлоге за предузимање појединих циљева старатељства. Код одређивања мјера, орган старатељства дужан је да прибави мишљење одговарајућих организација, односно стручњака и да, у циљу што потпуније заштите личности, права и интереса штићеника и његове породице, сарађује са одговарајућим организацијама и органима.
Упознаје стараоца са значајем старатељства.	Упознаје га са његовим правима и дужностима и са другим важнијим подацима потребним за вршење дужности стараоца. Старалац је дужан да се савјесно стара о личности, правима, обавезама и интересима штићеника и управљању његовом имовином.
Доноси рјешење о постављању старатеља, одређује дужности старатеља и обим његових овлашћења.	За стараоца се поставља лице које има лична својства и способност за вршење дужности стараоца, а које претходно дâ пристанак да буде старалац. При постављању стараоца, орган старатељства узима у обзир и жеље штићеника, ако је овај у стању да их изрази, као и жеље блиских сродника штићеника. Изузетно, када орган старатељства оцијени да је то неопходно, и без његовог претходног пристанка, за стараоца ће бити постављен у правилу најближи крвни сродник у правој линији или побочној линији, који иначе испуњава и све друге потребне услове за вршење дужности стараоца. Орган старатељства може рјешењем ограничити овлашћење стараоца и одлучити да поједине послове стараоца врши непосредно. Ако орган старатељства врши дужност стараоца може поједине послове повјерити стручним лицима да их врше у његово име и под његовим надзором. Орган старатељства може малољетног штићеника повјерити другом лицу на чување и васпитање, ако нађе да за то постоје оправдани разлози. Смјештај малољетног штићеника на чување и васпитање код другог лица треба да одговара, уколико је могуће, начину и условима чувања и васпитања малољетника под родитељским старањем. Васпитно - образовна, здравствена или друга установа у којој је привремено смјештен малољетни штићеник, а посебно лице којем је малољетник повјерен на чување и васпитање, дужни су обавјештавати старатеља и орган старатељства о свим важнијим промјенама у погледу живота, здравља, васпитања и образовања штићеника. Организација или установа и лице којем је малољетник повјерен на чување и васпитање не могу се ослободити дужности чувања малољетног штићеника без претходне сагласности стараоца, односно органа старатељства.

Стара се о примјени васпитне и друге мјере изречене од судова и других надлежних органа ради васпитања и образовања малољетника и других лица на које се ове мјере односе.	Врши друге послове који су му стављени у надлежност посебним законом или прописима донесеним на основу закона.
Обавјештава надлежног матичара у року од 15 дана од дана правоснажности рјешења о стављању под старатељство и о престанку старатељства.	
Обавјештава надлежни суд или катастар ради уписа старатељства у земљишно књижне евиденције ако лице стављено под старатељство има непокретну имовину.	
Пописује имовину штићеника, процјењује и даје стараоцу на управљање.	У случају да штићеник има имовину: Попису имовине, поред чланова комисије коју образује орган старатељства, присуствују старалац, штићеник, ако је у стању да схвати о чему се ради, и држалац имовине штићеника. У случају непосредне опасности по интерес штићеника у погледу његове непокретне имовине, орган старатељства може и прије пописа и процјене имовине затражити од суда забиљежбу у земљишно-књижној евиденцији о покретању поступка за стављање тога лица под старатељство. Старалац не може без претходног одобрења органа старатељства предузимати послове који прелазе оквира редовног пословања или управљања штићениковом имовином. Издаци за спровођење одређених мјера које се предузимају у интересу штићеника подмирују се из: прихода штићеника, средстава добијених од лица која су обавезна да дају за издржавање штићеника, остале имовине штићеника, средстава добијених за штићеника по основу социјалне заштите, других извора.
Даје одобрење старатељу.	Старалац може само са одобрењем органа старатељства предузимати сљедеће послове: отуђити или оптеретити непокретну имовину штићеника; отуђити из имовине штићеника покретне ствари веће и посебне личне вриједности или располагати имовинским правима веће вриједности; одрећи се насљедства или легата, или одбити поклон; предузимати друге мјере одређене законом; закључити правни посао са штићеником за смјештај малољетника у васпитно-образовну установу и повјерити га другом лицу на чување и васпитање, као и за прекид школовања малољетника или промјену врсте школе; одлучити о избору, вршењу или промјени занимања малољетника.
Заступа штићеника.	Орган старатељства заступа штићеника ако дужност стараоца тај орган врши непосредно или ако је ограничио овлашћење стараоца и одлучио да штићеника сам заступа.

Разматра извјештаје старатеља сваке године и по потреби предузима мјере у циљу заштите интереса штићеника.	Старалац је дужан да поднесе органу старатељства извјештај и положи рачун о свом раду сваке године, као и кад то затражи орган старатељства. У случају непосредног старатељства, извјештај је дужан да поднесе радник органа старатељства или друго лице које у име органа старатељства врши послове старатељства. Извјештај се подноси писмено или усмено на записник. Из извјештаја се мора видјети како се старалац, или друго стручно лице које врши послове старатељства, стара о личности штићеника, а нарочито о његовом здрављу, васпитању и образовању, као и о свему другом што је од значаја за личност штићеника.
Реализује повремено лични увид, контролу како старалац врши своје дужности према штићенику.	
Одређује стараоцу награду ако се посебно залагао и истакао у вршењу дужности.	Старалац има право на накнаду оправданих трошкова учињених у вршењу својих дужности. Висину накнаде трошкова стараоцу утврђује орган старатељства. Награду и накнаду трошкова одобрава орган старатељства из прихода штићеника, а уколико би та исплата ишла на штету издржавања штићеника, ти трошкови падају на терет средстава општине.
Утврђује износ штете ако ју је старалац учинио и позива стараоца да у одређеном року штету накнади.	Уколико старалац не накнади утврђену штету у одређеном року, орган старатељства непосредно надокнађује штету штићенику.
Код надлежног суда може захтијевати од стараоца накнаду исплаћеног износа штете, те предузети и друге мјере предвиђене законом.	Ако је штету старалац починио намјерно или из крајње непажње.
Поставља новог старатеља.	Ако старалац умре или самовољно престане да врши дужност стараоца, или ако настану такве околности које спречавају стараоца да врши своју дужност, орган старатељства дужан је да без одлагања предузме мјере за заштиту интереса штићеника до постављања новог стараоца.
Разрјешава старатеља дужности.	Орган старатељства разрјешава стараоца дужности ако утврди да је у вршењу дужности стараоца немаран, да злоупотребљава своја овлашћења, да се његовим радом угрожавају интереси штићеника, или ако сматра да би за штићеника било корисније да му се постави други старалац. Орган старатељства разрјешава стараоца дужности кад овај сам то затражи, а најкасније у року од три мјесеца од дана подношења захтјева. Орган старатељства мора истовремено предузети све потребне мјере за заштиту интереса штићеника. Старалац коме је престала дужност стараоца дужан је да поднесе извјештај и положи рачун о свом раду органу старатељства. У случају трајног престанка старатељства, орган старатељства позива стараоца да у одређеном року поднесе извјештај о свом раду и о стању штићеникове имовине, и да преда сву имовину на управљање штићенику, односно родитељу или усвојиоцу. Предаја имовине се врши у присуству стараоца, штићеника, односно родитеља или усвојиоца и представника органа старатељства.

Поставља стараоца за поједине послове или одређену врсту послова одсутном лицу чије је боравиште непознато а које нема заступника, непознатом власнику имовине када је потребно да се неко о тој имовини стара, као и у другим случајевима када је то потребно ради заштите права и интереса одређеног лица. Одређује обим дужности и права стараоца за посебан случај имајући у виду околности сваког појединог случаја.	Посебан стараоца поставиће се лицу над којим родитељи или усвојиоци врше родитељско право за вођење спора између њега и његових родитеља или усвојиоца, за закључење појединих правних послова између њих, као и у другим случајевима када су њихови интереси у супротности. Лицу под старатељством поставиће се посебан стараоца за вођење спора између њега и стараоца, за закључење правних послова, као и у другим случајевима када су њихови интереси у супротности. Када међу малољетницима над којима исто лице врши родитељско право или међу лицима која имају истог стараоца треба да се води спор или закључи правни посао у коме су интереси малољетника, односно штићеника у супротности, поставиће се сваком од њих посебан стараоца за вођење спора, односно закључења посла. Када родитељи, усвојиоци, стараоци или поједини органи, односно организације, у вршењу својих послова сазнају за овакве случајеве, дужни су да о томе обавијесте надлежни орган старатељства.
Разматра приговор на рад старатеља.	Орган старатељства испитује приговоре који су му поднесени и, ако нађе да су основани, одређује мјере које ће се предузимати.
Води евиденцију о лицима стављеним под старатељство, о предузетим мјерама старатељства и о имовини штићеника.	Упутство о вођењу евиденције и чувању документације о лицима под старатељством.

3.2. Закон о социјалној заштити

Законом о социјалној заштити прописано је да је корисник социјалне заштите лице које се налази у стању социјалне потребе, и то:

а) дијете: без родитељског старања, са сметњама у развоју, чији је развој омењен породичним приликама, жртва насиља, жртва трговине дјецом, са друштвено неприхватљивим понашањем, изложено социјално ризичним понашањима, коме је због посебних околности потребна социјална заштита;

б) пунољетно лице: матријално необезбијењено и за рад неспособно лице, са инвалидитетом, старије, без породичног старања, са друштвено негативним понашањем, жртва злоупотребе психоактивних супстанци, жртва насиља у породици, жртва трговине људима и коме је због посебних околности потребна социјална заштита.

Дијете корисник социјалне заштите је дијете:

1) које нема родитеље, које је напуштено од родитеља, чији родитељи нису у могућности да му пруже потпуно старање зато што су ограничени у вршењу родитељског права или су лишени тог права;

2) са оштећењима вида, слуха, са сметњама у гласу, говору и језику, са тјелесним оштећењима и хроничним обољењима, са менталном заосталошћу, вишеструким сметњама или са другим сметњама које доводе до проблема у психо-моторном и чулном развоју;

3) чији родитељи, због болести или смрти једног родитеља, несређених породичних односа, материјалних или других разлога, нису у могућности да му обезбиједе услове за правилно васпитање, физички и психички развој;

4) коме се наноси физичка, психичка и сексуална патња или емоционална бол, као и пријетња таквим дјелима или занемаривање, небрига и незадовољавање основних животних потреба, што га озбиљно спутава да ужива у својим правима и слободама;

5) које је врбовано, превезено, скривено, насилно транспортовано или прихваћено пријетњом и употребом силе, обмањивањем, отмицом или другим облицима принуде или преваре, злоупотребом положаја или примања новца, а које је наведено на пристанак властитог експлоатисања;

6) које је под ризиком, чини прекршајна и кривична дјела, које се бави скитњом, просјачењем или сличним понашањем нарушава опште прихваћена друштвена правила понашања и важеће законске норме;

7) које због употребе психоактивних супстанци, негативних социјалих утицаја и емоционалних поремећаја нарушава и угрожава своје здравље и живот;

8) које се нађе у стању социјалне потребе због сиромаштва, претрпљене елементарне непогоде, ратног страдања, избјеглиштва, миграције, репатријације, смрти једног или више чланова породице, дуготрајног лијечења, отпуста из установе или других непредвидивих околности.

Права у социјалној заштити предвиђена законом за поменуте категорије корисника су: новчана помоћ, додаток за помоћ и његу другог лица, подршка у изједначавању могућности дјецe и омладине са сметњама у развоју, смјештај у установу, збрињавање у хранитељску породицу, помоћ и њега у кући, дневно збрињавање, једнократна новчана помоћ, савјетовање и лична инвалиднина. У Табели 2 дат је преглед улоге органа старатељства у заштити дјецe на основу Закона о социјалној заштити.

Табела 2: Улога органа старатељства у заштити дјецe

Савјетовање	
НАПОМЕНЕ	Улога центра за социјални рад
	Сачињавање плана рада с корисником.
	Савјетовање од стране стручних радника Центра.
	Евентуално упућивање на институционализовано савјетовање (ван Центра), те праћење истог.
	Упозоравање на примјену радикалнијих законских мјера у околностима занемаривања савјетодавних мјера и препорука.
Једнократна новчана помоћ / Новчана помоћ	
НАПОМЕНА	Улога центра за социјални рад
Примјена овог права у фази превенције огледа се у чињеници да неповољне породичне околности (однос између родитеља и дјецe) могу бити проузроковане немогућношћу задовољавања основних животних потреба.	Да утврди социо-економско стање породице и кроз материјално давање утиче на оснаживање породице, како због лоше материјалне ситуације не би дошло до погоршања односа између њених чланова, а тиме и негативних утицаја на дијете/дјецу. По потреби покреће поступак признавања права по службеној дужности.

Додатак за помоћ и његу другог лица, подршка у изједначавању могућности дјеце и омладине са сметњама у развоју, помоћ и њега у кући, дневно збрињавање и лична инввалиднина	
НАПОМЕНЕ	Улога центра за социјални рад
У неким случајевима, довољно је да се реализује неко од наведених права како би се побољшали породични односи и смањило ризик, те предуприједило издвајање дјетета из породице.	Орган старатељства треба да утврди чињенично стање да ли је дјетету/дјеци потребна подршка у виду горе наведених права, те, уколико утврди да је потреба основана, а дијете/дјеца их не остварују, дужан је да реализује неопходне активности како би се иста остварила у пуном обиму.
Смјештај у установу / Збрињавање у хранитељску породицу	
НАПОМЕНА	Улога центра за социјални рад
У хитним ситуацијама, када стручни радници процијене да постоји опасност по живот и здравље дјетета, врши се хитно измјештање дјетета из биолошке породице или опасног окружења. Уколико је потребно, тражи се асистенција полиције, дома здравља, ватрогасаца и осталих.	Припрема дјетета за одлазак из биолошке породице.
	Избор одговарајуће установе. / Избор одговарајуће хранитељске породице.
	Процјена психосоцијалног функционисања дјетета.
Ово је веома битно како би дијете по изласку из установе или хранитељске породице могло да се ослони на помоћ већ изграђене мреже подршке.	Планирање и одржавање квалитетних личних односа родитеља с дјететом/дјецом, када је то у интересу дјетета, а све у циљу евентуалног враћања у оквир биолошке породице.
	Планирање и одржавање квалитетних личних односа дјетета/дјеце са сродницима, пријатељима и другим особама из блиског окружења, када је то у интересу дјетета, како би се задржале већ изграђене везе.
	Психосоцијална рехабилитација дјеце/дјетета.
	Рад стручних радника са родитељима, а у циљу резонавања властитих грешака у односу са дјецом/дјететом.
Ова активност осигурава да се изврши увид у односе дјетета и хранитеља како би се процјенио рад хранитеља и адекватност избора конкретне породице у односу на смјештено дијете.	Надзор над радом хранитеља.

4. СМЈЕРНИЦЕ ЗА РАД ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА

4.1. ПОСТУПАЊЕ ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА ПРИ САЗНАЊУ О ПОВРЕДИ ПРАВА ДЈЕТЕТА НА ЖИВОТ У ПОРОДИЦИ

Породични закон нормира дужност свих органа, организација и физичких лица да без одлагања обавијесте орган старатељства у погледу повреде дјететових права, посебно у случају насиља, полне злоупотребе и злостављања дјетета. У пракси ово значи да пријављивање повреда права дјетета најчешће долази од образовних и здравствених установа, полиције, али и најширег круга лица који долазе у контакт са дјететом (сродника, комшија, лица која брину о дјетету, специјализованих установа и институција). Свакако, орган старатељства може имати непосредна сазнања о случајевима нарушавања дјечијих права, уколико има претходни континуитет у раду са породицом кроз различите интервенције из домена социјалне, породичне или дјечије заштите. Одмах по сазнању о повреди права дјетета (запримању и протоколисању пријаве) орган старатељства је дужан испитати основаност истог, што у првом реду подразумијева прикупљање неопходних информација у вези са ширим контекстом повреде (уколико родитељ одбија уписати дијете у основну школу без оправданих разлога, потребно је истражити да ли је родитељ уопште остварио контакт са образовном установом, на који се начин манифестује његово одбијање и сл.; уколико орган старатељства добија сазнање о сумњи на сексуално злостављање дјетета, потребно је обавијестити полицију те прикупити информације о околностима у којима се злостављање десило, који су извори тих информација). Наведено опредјељује даље активности органа старатељства које иду у правцу процјене околности одрастања дјетета, али и интервенција према другим системима заштите (информисање органа унутрашњих послова, здравствених служби).

4.2. ПРОЦЈЕНА РЕАЛНЕ СИТУАЦИЈЕ И СПЕЦИФИЧНИХ ОКОЛНОСТИ У ВЕЗИ СА ДЈЕТЕТОМ

Процјена је континуиран процес који се одвија током читавог периода пружања било које услуге кориснику и породици, и може да буде заснована на различитим методологијама и инструментима, али, суштински, она увијек садржи ове двије фазе:

1. Почетна процјена, која укључује прибављање основних информација о породици и дјетету, утврђивање приоритетних потреба и података о безбједности, односно потенцијалним ризицима за дијете.

2. Детаљна процјена потреба дјетета, снага и ризика по психосоцијални развој, која укључује процјену породице и окружења као ресурса за подршку дјетету.

У циљу свеобухватне и реалне процјене посебно је битно:

- да се процјена ради по принципу „овдје и сада“ непосредним увидом у стање на терену, односно увидом у стање у породици и уз примјену различитих метода и техника социјалног рада (теренске посјете могу бити и ненајављене, ради стицања што реалнијег увида);

- да се контактира са свим другим службама у локалној заједници (васпитно-образовне институције, здравствене институције, спортски клубови, ако се дијете бави спортом, невладине организације и сл.), који би могли имати корисне податке за процјену;

- приликом прикупљања података и процјене, осигурава се приватност дјетета и породице, предузимају се све мјере ради избјегавања стигматизације, потенцијалне трауматизације и етикетирања, како дјетета, тако и породице;

- да се пажљиво изврши увид у службене евиденције органа старатељства и да се по потреби прикупе подаци из службених евиденција других установа (породична историја и историја поступања са том породицом и дјететом, да ли су корисници права и услуга из области социјалне, дјечије и породично-правне заштите, да ли су регистровани као починиоци/жртве насиља у породици или породичној заједници, да ли су регистровани као лица са друштвено неприхватљивим понашањем, да ли су прекршајно или кривично санкционисани...);

- да се обезбиједи партиципација дјетета у поступку процјене у складу са његовом психо-физичком зрелошћу;

- да се на крају изврши пажљив увид у сву документацију у спису и све прикупљене податке, а све у циљу процјене реалне ситуације и специфичних околности у вези са дјететом и његовом биолошком породицом поријекла (састанак стручног тима и мултидисциплинарна анализа утврђених чињеница и околности и дискреционих мишљења чланова стручног тима/вијећа).

Стручни радник треба да се изражава непосредно, отворено, једноставно и с пуно уважавања према породичном стилу живота и дјететовим родитељима, јер их оно најчешће идеализује, те има потребу бити лојално и заштитити своје родитеље, породицу па и самога себе. Значајно правило успостављања односа с дјететом јесте да се води рачуна о достојанству родитеља (умјесто дјетета), односно уважавању дјететове оданости родитељима и његове слике о родитељима. Потребно је исказати да, иако стручни радник не прихвата понашања родитеља, ипак прихвата родитеља као особу и његову значајну улогу у животу дјетета. С дјететом треба разговарати у присуству родитеља или, ако нису присутни, онако како би разговарали и пред њима, те не разговарати с дјететом родитељу „иза леђа“ о ономе што они не би смјели чути. Уколико касније, након успоставе односа између стручног радника и дјетета, дијете има потребу за повјерљивим разговором, оно ће то само и затражити, при чему је важно дјетету појаснити ограничења повјерљивости у односу на заштиту живота и здравља које је стручни радник дужан пријавити, као и свака друга особа која сазна да постоји озбиљна пријетња нечијој сигурности.

4.2.1. Први контакт са породицом

Први контакт са породицом представља основно упознавање са члановима породице и дјететом, омогућава стручном раднику увид у структуру и функционисање породице, а родитељима/старатељима да се упознају са разлогом поступања органа старатељства. По завршетку првог састанка с породицом требало би да стручни радници имају одговоре на сљедећа питања:

- Ко чини ову породицу?
- Да ли сте представили себе и установу у којој радите, те разлоге вашег поступања на јасан и разумљив начин?
- Да ли сте објаснили повјерљивост процеса?
- Да ли сте дали прилику члановима породице да поставе питања?
- Да ли сте успјели да укључите све чланове породице?
- Које су важне особе за породицу у њиховом окружењу?

- Које су кључне тешкоће са којима се породица суочава?
- Да ли сте чули све чланове да коментаришу те тешкоће?
- Како је породица до сада покушавала да се ухвати у коштац са тешкоћама?
- Које су породичне снаге?
- Шта би породица хтјела да промјени или уради другачије?

4.2.2. Почетна процјена

На самом почетку потребно је прикупити основне податке о дјетету и породици с циљем остваривања почетног увида у карактеристике дјетета и породице, безбједности дјетета, разумијевања приоритетних потреба дјетета и осталих чланова породице, сачињавања иницијалног плана подршке дјетету и породици и сачињавања плана детаљне процјене. Током почетне процјене, стручни радник има двоструки фокус који мора, прије свега, да буде усмјерен на непосредне потребе дјетета и њихово задовољавање, али и на сагледавање прикупљених података који ће омогућити детаљну процјену. Почетном процјеном се добијају основни идентификациони подаци о дјетету, оквирни подаци о проблемима, потребама, безбједности дјетета у циљу што брже и ефикасније заштите.

У поступку почетне процјене наводи се због чега се процјена врши, шта је разлог за укључивање органа старатељства и обавља се:

1. интервју са дјететом уз посматрање дјетета,
2. интервју са родитељима уз посматрање родитеља и других чланова породице,
3. рад на терену – директно посматрање животних околности дјетета и породице у кући,
4. прикупљање и анализа информација од других стручњака из различитих институција и установа,
5. преглед доступне и релевантне документације и анализирање информација прикупљених из различитих извора.

Посебан фокус је на томе како породица, превасходно родитељи, одговарају на егзистенцијалне, развојне, васпитно-образовне, здравствене и социјализацијске потребе дјетета? Да ли постоје пропусти у погледу вршења родитељских права и дужности који отежавају и онемогућавају задовољавање ових потреба? Да ли су пропусти такви да су ургентно угрожавајући за дијете и постоји ли потреба за хитном реакцијом органа старатељства у циљу заштите права и најбољег интереса дјетета?

Могу се користити разни инструменти који су свеобухватни и олакшавају посао стручном раднику (Табела 3).

Табела 3: Потребни подаци који се прикупљају за процјену

Битни подаци: -лични, идентификациони подаци и подаци о статусу за дијете и остале чланове породице (име и презиме, ЈМБ, датум и мјесто рођења, адреса, контакт телефони...);   -подаци о породици (са ким дијете живи, чиме се родитељи баве, да ли су запослени, колики су им мјесечни приходи, остварују ли додатну зараду, постоје ли кредитна и друга задужења и обавезе која оптерећују породични буџет и задовољавање егзистенцијалних потреба и сл.);   -образовни статус и врста активности у коју је дијете укључено (похађа ли школу, који је разред, какав успјех постиже, каквог је владања, има ли хобије, бави ли се спортом...);   -основни подаци из евиденција органа старатељства и других институција;   -специфичности дјетета (тешкоће у говору, кретању и сл.).   Стечен увид у сљедеће карактеристике дјетета, чланова породице и породичног домаћинства: -хигијена (лична хигијена дјетета и чланова породице и хигијена стамбеног простора...);   -здравствено стање (урођене, стечене, душевне и хроничне болести, болести зависности, повреде и тјелесна и сензорна онеспособљеност, потреба за упућивањем на процјену комисије за процјену потреба и усмјеравање дјецe и омладине са сметњама у развоју...);   -квалитет и адекватност одјеће и обуће с обзиром на пол и узраст дјетета и тренутне временске прилике;   -прехранбене потребе и навике (квалитет и разноврсност исхране, постоји ли потреба за посебним начином исхране дјетета, да ли га се родитељи придржавају...).   Да ли су дијете и родитељи изразили очекивања у вези са поступањем због ког се процјена врши и примили основне информације о могућностима подршке од стране органа старатељства, других институција и сервиса у локалној заједници. (Провјерити да ли је тако учињено.)   Обављен (постигнут) договор у вези са планираним активности са дјететом и породицом, а дијете и породица информисани о наредним корацима органа старатељства. (Провјерити да ли је тако учињено.)   Направљен план детаљне процјене дјетета и породице. (Провјерити да ли је тако учињено.)

4.2.3. Детаљна процјена

Детаљна процјена посебно је фокусирана на дијете. Она треба да буде сврховита и добро временски конципирана. Професионалци морају да имају јасну свијест о томе зашто раде ову процјену и шта желе да добију/постигну њоме. Сврха детаљне процјене јесте да омогући јаснији и цјелисходнији увид стручном раднику/тиму како би могао да:

- разумије потребе дјетета и утврди да ли је на те потребе адекватно одговорено од стране породице и/или услуга у заједници;
- анализира природу и ниво ризика којима је дијете изложено, као и да идентификује заштитне факторе;
- донесе одлуку о томе која врста подршке је потребна породици како би могли да се суоче са проблемима, осигурају безбједност дјетета и допринесу остваривању постављених циљева.

Свеобухватна или детаљна процјена, која долази након почетне процјене, треба да обухвати неколико кључних области:

- Потребне дјетета кроз анализу података о карактеристикама дјетета, психосо-

цијалном развоју, здрављу, образовању, вршњачкој групи, идентитету, степену способности бриге о себи и сл.

- Карактеристике породице у смислу у којој мјери они представљају ресурс или отежавајућу околност за развој дјетета.

- Ресурсе у заједници, кроз анализу постојећих веза и односа дјетета и породице са окружењем, али и неискоришћених могућности.

Табела 4: Елементи детаљне процјене

ОБЛАСТИ НА КОЈЕ ЈЕ ФОКУСИРАНА ДЕТАЉНА ПРОЦЈЕНА	
ЗДРАВЉЕ	Какво је здравствено стање дјетета? Да ли постоје хронични здравствени проблеми? Какав је физички развој у односу на године, ухрањеност? На који начин је одговорено на потребе дјетета за здравственом његом?
ОБРАЗОВАЊЕ	Да ли је и у који ниво образовног процеса дијете укључено? Какав успјех остварује? У којим областима наилази на тешкоће? Каква је мотивација за наставак образовног процеса? Какве жеље и амбиције има?
ПОРОДИЦА	Ко су значајне особе за дијете и каква је природа тих односа, какви су односи у породици према сродству и полу?
ДРУШТВЕНЕ ВЕЗЕ / МРЕЖА ПОДРШКЕ	Ко су друге значајне особе за дијете и каква је природа тих односа? Какав је однос са вршњачком групом и које су карактеристике те групе? Ко су особе са којима је дијете блиско и са којима остварује његујући однос?
ИДЕНТИТЕТ И ДРУШТВЕНО ПРЕДСТАВЉАЊЕ	Како дијете себе доживљава, шта види као своје добре особине, шта као лоше? Шта зна добро да ради? Како види своју улогу у породици и у заједници? По чему је сличан/а, а по чему различит/а у односу на своје вршњаке? Како замишља себе у будућности?
СПОСОБНОСТ БРИГЕ О СЕБИ	На који начин рјешава проблеме? На који начин се суочава са тешким и комплексним ситуацијама? У којим ситуацијама је успио да се избори са проблемима на конструктиван начин?
ЕМОЦИОНАЛНИ РАЗВОЈ	Какве су способности саморегулације, разумијевање, изражавање и контрола емоција у односу на узраст?
ВРИЈЕДНОСНЕ НОРМЕ И ПОНАШАЊЕ	Каква искуства има у односу на друштвене и законске норме? Како одређује добро и лоше? Ко су му/јој узори и модели? Какав однос има према духовности? Какве су способности комуникације?

4.3. ДРУГЕ ПОТРЕБНЕ ПРОЦЈЕНЕ ИЗ ПОРОДИЧНО-ПРАВНЕ ЗАШТИТЕ

Породично-правна заштита обухвата и родитељско старање, односно процјену бриге о дјец и настојање да се одржи заједнички живот дјетета и родитеља, јер је, свакако, најбољи интерес за дијете да живи с родитељима. Орган старатељства примјењује првенствено мјере чије одређивање не изискује раздвајање од родитеља, а према родитељима који не врше родитељско право на правилан начин могу се изрећи и друге мјере, ако се дијете не може заштити мјерама које подржавају заједнички живот дјетета и родитеља.

4.3.1. Процјена ризика за наставак заједничког живот дјетета и родитеља

Орган старатељства може одредити мјере ради заштите права и најбољег интереса дјетета, а при одређивању мјера треба водити рачуна о сљедећим елементима:

Табела 5: Елементи процјене ризика за останак дјетета у биолошкој породици

ПРОЦЈЕНА РИЗИКА	
ДИЈЕТЕ	узрост
	физичка и психичка развијеност, особине, склоности и навике
	дотадашњи развој дјетета и васпитање
	породични, социјални и материјални услови у којима је дијете живјело (при одређивању дужине трајања мјере)
	могућност отклањања уочених пропуста изрицањем блажих мјера
	потреба да се у што краћем року донесе одлука и осигура заштита дјетета
СПОСОБНОСТ И СПРЕМНОСТ РОДИТЕЉА	да се понашају у складу с донесеном одлуком органа старатељства
	да уз помоћ органа старатељства среде социјалне, материјалне и личне прилике и односе
	да се обрате за помоћ савјетовалишту, здравственој, социјалној, васпитној или другој стручној установи
	да отклоне пропусте које су чинили и да сарађују с особом која спроводи надзор над вршењем родитељског права

4.3.1.1. Извод из образложења другостепених рјешења о мјери одузимања дјетета од родитеља

1. „Мјеру одузимања дјетета од једног родитеља орган старатељства предузима према том родитељу ако је, између осталог, занемарио бригу о дјетету. Првостепени орган је увјерио Министарство здравља и социјалне заштите да је најбољи интерес дјечака ХХХ нарушен чињеницом боравка са оцем, будући да исти не посједује адекватне родитељске ресурсе за бригу о дјетету. Обзиром да је код дјечака већ дошло до промјена у расположењу, на начин да је забринут, тужан, повлачи се у себе, страхује, негира и одбија комуникацију у вези са односом са оцем, указује се основаном и неодложном потреба да се дјетету обезбиједи сигурније и стимулативније окружење уз мајку. Дакле, овдје није ријеч о предузимању најригорозније мјере према оцу, како се то жалбом наводи, него предузимању законом прописаних овлашћења од стране органа старатељства у циљу заштите интереса дјетета од родитеља који је занемарио бригу о дјетету. Иако се у жалби инсистира на присном и емотивном односу дјетета и оца, који су, како се наводи, резултат биолошке повезаности и свакодневне заједнице живота, међусобне упућености оца на сина и сина на оца, ваља рећи да се о наведеном емоционалном односу између ХХХ и његовог оца не затичу докази у списима предмета. Дјечак је у присуству оца повучен, није у стању детаљно вербализовати начин храњења код оца, начин како проводе вријеме заједно, да ли се играју, дјечак оца описује као тужног изузев у присуству пријатеља; отац са дјететом не успоставља физички контакт (не грли га, не додирује и слично) нити телефонски контакт за вријеме боравка дјетета са мајком.“²

2. „Тачно је, имајући у виду навод жалбе, да орган старатељства има могућност да доноси блаже мјере (мјеру надзора над вршењем родитељског права) међутим пажљивом анализом свих

² Другостепено рјешење о мјери одузимања дјетета од родитеља 1

изведених доказа у спису, овај орган је увјерен да постоји висок степен вјероватноће да би останком дјетета са мајком (која дијете незаконито уступа својој мајци) могла наступити озбиљна опасност по здравље дјетета те штета у његовом правилном развоју, која се у постојећим околностима не може спријечити на другачији начин. Опасност за ХХХ здравље је према оцјени овог органа доказана у мјери која захтијева неодложну интервенцију органа старатељства. Супротно наводу жалбе, опсервацијом односа дјетета и баке извршене од стране дипломираног психолога, произилази да уочени обрасци понашања код дјетета указују да ХХХ већ испољава одређене промјене у социјално-емоционалном функционисању, те би у случају даље изложености дјетета непримјереном односу мајке, односно баке према дјечаку могло довести до испољавања и манифестације тежих проблема у психичком функционисању дјетета.“³

4.3.2. Процјена старатеља

При изузимању дјетета из породице или након одлуке суда о одређеним мјерама, орган старатељства треба рјешењем именовати дјетету старатеља чија је обавеза предузимање мјера у циљу заштите дјетета избором најадекватнијег облика заштите или алтернативног збрињавања дјетета, а у складу са околностима и потребама дјетета – сваког конкретног случаја појединачно. Процјена у области старатељства обухвата спремност особе која је старатељ дјетету да се свакодневно брине о животу и здрављу дјетета задовољавајући његове потребе, те пружи заштиту дјетету и осигура остваривање његових права. Старатељ треба да осигура правилан физички и психички развој дјетета поштујући његов лични идентитет и породично поријекло, емоционалне везе између дјетета и других особа важних за живот дјетета, развијене навике и породичну традицију и да осигура континуитет у дјететовом васпитању и образовању.

4.3.2.1. Извод из одлуке окружног суда којом је потврђено другостепено рјешење

„Из свих доказа који се затичу у спису ове управне ставри неспорно произилази да малољетни ХХХ иако повјерен на бригу и старање мајци, након прекида ванбрачне заједнице између ње и његовог оца, не живи са мајком. Неспорно је у поступку утврђено да дијете живи са баком, док мајка живи на другој адреси, те она сасвим неспорно не врши директно бригу и старање о дјетету него је то повјерено њеној мајци, односно баки дјетета. Неадекватност баке према дјетету утврђено је у поступку, те је неспорно и у складу са законом дјетету мора бити омогућено да живи са родитељем који му може пружити бригу и старање. Орган старатељства је поступао у складу са својим овлашћењима, што је утврдио и другостепени орган, па је у циљу заштите интереса дјетета а након што је утврђено да је мајка занемарила бригу о дјетету и васпитање дјетета, дијете одузео од мајке, која није ни водила бригу о њему, те га је до доношења коначне одлуке о повјеравању дјетета дао оцу на бригу и старање.“⁴

4.4. ПОДРШКА БИОЛОШКОЈ ПОРОДИЦИ – ПРЕВЕНТИВНЕ МЈЕРЕ У ЦИЉУ ОСИГУРАЊА ОДГОВАРАЈУЋЕ РОДИТЕЉСКЕ БРИГЕ И СТАРАЊА

Основна улога/обавеза родитеља јесте брига о дјетету и то о његовој физичкој и психичкој добробити. У том процесу најзначајнији родитељски задатак је осигурати дјетету примјерену, заштиту, контролу и развој. Када се говори о заштити за дијете, под тиме подразумејемо задовољавање основних потреба (храна, чистоћа, сигурно пребивалиште), заштиту од болести и заштиту од опасних ситуација. Контрола подразумејемо постављање граница у васпитању, те контролу дјететовог понашања, а развој се односи на то да родитељ треба омогућити дјетету правилно, узрасту и

³ Другостепено рјешење о мјери одузимања дјетета од родитеља 2

⁴ Одлука окружног суда којом је потврђено другостепено рјешење 1

личности дјетета примјерено, остваривање његових потенцијала, односно раст и напредовање. Како би се родитељске обавезе могле извршавати, родитељи морају посједовати:

- одређен ниво конкретних знања (нпр. примјерена исхрана дјетета, шта је сигурно окружење у односу на узраст дјетета, због чега је важна изложеност различитим подражајима и сл.);
- унутрашњу мотивацију (желе бринути о дјетету и спремни су ставити дјететове потребе испред својих);
- средства и могућности (материјална и стамбена, али и она личне природе, нпр. добро здравље, одговарајуће вријеме и простор за извршавање родитељских задатака, добра подршка шире породице и сл.).

Овакво разумијевање родитељства, његових основних аспеката и претпоставки за њихово остваривање, омогућава препознавање подручја потешкоћа, али и могућност њихове промјене, те усмјерава на одређивање онога што родитељу недостаје, како би унаприједио своје функционисање на одређеном подручју родитељства. Вриједносни оквир на коме се заснива подршка биолошкој породици у циљу превенције издвајања дјеце из породице чини:

- усмјереност на оснаживање и ојачавање насупрот усмјерености на проблеме,
- усмјереност на снаге породице и заједнице,
- нестигматизација,
- превенција насупрот раду у кризи,
- рад с цијелом породицом,
- пружање подршке у породици,
- пружање услуга у заједници.

Превентивне мјере које орган старатељства може предузети како би осигурао адекватнију родитељску бригу и старање, а у циљу подршке биолошкој/примарној породици дјетета, и у циљу смањења ризика од издвајања дјетета из породице су:

- процјена сигурности дјетета у породици,
- савјетовање,
- материјална давања,
- јачање социјалне мреже подршке породици,
- упозорење родитељима,
- мјера надзора над вршењем родитељског права.

Примјер добре подршке породици реализује ЈУ Центар за социјални рад Бања Лука кроз пројекат „Програм подршке породицама у циљу превенције издвајања дјеце из породица“. Ради се о акредитованом програму Завода за социјалну заштиту Републике Србије, који је започео 2018. године. Циљ програма је елиминисати ризичан начин живота дјеце и унаприједити породичне односе и комуникацију унутар породице, родитељске вјештине и вјештине разрјешавања проблема, те повезивање породице са ресурсима у локалној заједници. Фазе у раду су: мобилизација/укључивање, мотивација, процјена, унапређење понашања, генерализација и одржавање позитивних промјена.

4.4.1. Процјена сигурности дјетета у породици

Ако се појави сумња за сигурност дјетета у породици, стручни радници провјеравају и процјењују ниво угрожености дјетета у властитој породици, те на основу тога доносе одлуке и започињу интервенције органа старатељства. Процјена сигурности ради се усљед сумње или пријаве о постојању пријетњи по живот дјетета због значајнијих промјена у породици и због планираних поновних процјена или завршетак интервенције, утврђивањем фактора који могу довести до смањене сигурности (Табела 6).

Табела 6: Фактори ризика у процјени сигурности дјетета

ФАКТОРИ РИЗИКА	
У ПОРОДИЦИ	Неадекватност родитељске бриге и одсуство надзора са посебним нагласком на занемаривање и злостављање дјеце
	Непримјерени родитељски потенцијали за бригу о дјетету
	Неадекватни васпитни ставови родитеља
	Поремећени породични односи, породица не учествује заједно у активностима, лоша социјално-психолошка клима у породици
	Недостатак отвореног односа и повјерења
	Нису успостављена породична правила и границе одговорности
	Физичко кажњавање дјеце
	Алкохолизам, насиље, проституција, коришћење дрога, покушај самоубиства...
	Присутност психичких и других обољења међу члановима породице
	Губици у породици и други породични стресори
	Лоше материјално-стамбене прилике у породици
У ШКОЛИ	Нередовност у извршавању школских обавеза
	Неоправданост изостајања са наставе, кашњење на часове, навођење неprimјерених и непоткрепљених изговора
	Непоштовање школских правила и непреузимање одговорности, кажњавање од стране наставника и снижено владање ученика
	Недостатак мотивације за учењем и школским постигнућем
	Нагло слабљење школског успјеха
	Конфликтан или индиферентан однос између ученика и наставника
	Конфликти са другим ученицима
	Неприхваћеност и одсуство подршке од стране ученика и наставника
	Социјално искључивање од стране ученика
	Неучествовање у школским активностима (школским секцијама)
	Тешкоће у савладавању наставног градива
	Недолажење родитеља на информативне и родитељске састанке, нарочито неодазивање позиву школе
	Оштећење школске имовине
Бјежање са наставе (не подразумијева групно одлучивање)	
ВРШЊАЦИ	Дружење са вршњацима који се понашају на социјално неприхватљив начин или са дјецом у сукобу са законом
	Прекид или слабљење ранијих пријатељских веза
	Дружење са дјецом старијег узраста (нарочито три и више година)
	Доживљен било који вид насиља од стране вршњачке групе и учешће у насиљу
	Честе промјене вршњачких група (нпр. због промјене мјеста становања)
	Раније присутни облици друштвено неприхватљивог понашања (припадност и доказивање групи)

НАЧИН ПРОВОЂЕЊА СЛОБОДНОГ ВРЕМЕНА	Скитња, лутање улицама, насељем и градом без одређеног циља
	Недостатак заинтересованости за одређене активности и хобије
	Провођење времена у кафићима, кладионицама и компјутерским играоницама
	Учешће у навијачким групама
	Касно долажење ноћу кући (непримјерено вријеме за узраст дјетета)
	Незаинтересованост за учешће у конвенционалним активностима (школске и спортске секције)
	Садржаји за које се дијете интересује на интернету или их размјењује (слике непримјереног садржаја за узраст)
	Друштвене мреже и искуства (изопштавање из група, креирање лажних профила)

У поступку процјене угрожености права и добробити дјетета стручни тим Центра дужан је водити се сљедећим критеријима:

- степен угрожености и сигурности дјететовог живота и здравља;
- развојни ризици дјетета (ниска, умјерена, висока разина ризика);
- развојне потребе дјетета: здравље, образовање, емоционални развој и понашање, идентитет, породични и социјални односи, брига о себи;
- способности и спремност родитеља на промјену понашања, те спремност на сарадњу;
- родитељске способности за основну бригу, осигуравања сигурности, емоционалне топлине, подстицања, вођства, постављања граница, стабилности, васпитни поступци;
- способност и зрелост дјетета, когнитивно, емоционално, социјално и понашајно функционисање;
- резултати континуираног праћења и процјењивања потреба и могућности промјене;
- резултати претходно проведених мјера.

Процјена угрожености сигурности дјетета проводи се на основу прикупљених социјално-анамнестичких података и утврђених чињеница, те процјенама добијеним различитим инструментима и на основу дискреционог мишљења стручног радника. Након завршене процјене, орган старатељства доноси одлуку о потреби одређивања мјере за заштиту дјетета.

4.4.1.1. Извод из одлуке окружног суда којом је потврђено другостепено рјешење

„Анализом списка и проведеног поступка утврђено је да је тренутно због здравственог стања мајке најбољи интерес дјевојчице ХХХ да буде одузета од мајке и повјерена оцу јер је мајка у два наврата угрозила дјететову безбједност одвођењем дјетета у непознатом правцу, а што је имајући у виду узраст дјетета и њене потребе, указало да се за њу мора обезбиједити друго окружење у овом случају уз оца. Тужени је подробно, темељно и непристрасно цијенио све околности и чињенице у предметној управној ставри па је тако донио одлуку у најбољем интересу дјетета, те за њу дао ваљане разлоге које у цјелости прихвата и овај суд због чега се тужба одбија као неоснована.“⁵

4.4.2. Савјетовање

Савјетовање је процес којим стручни радник помаже корисницима социјалне заштите да се промијене. Промјена се може манифестовати од тога да неко боље

⁵ Одлука окружног суда којом је потврђено другостепено рјешење 2

нешто разумије, па све до тога да дође до промјене у начину нечијег размишљања, осјећања и поступања. Можемо рећи да се током савјетовања помаже људима да постигну неке своје циљеве или да уопштено дјелотворније функционишу. У савјето-давном раду с родитељима полази се од претпоставке да ће се бољим упознавањем себе, суочавањем с властитим способностима, ставовима, ограничењима и интересима, начином комуникације, бољим упознавањем свог односа с дјететом уз поучавање о ефективним приступима дјетету, мијењати квалитет односа у породици у жељеном правцу – правцу подршке родитељима да осигурају одговарајућу родитељску бригу и старање за своје дијете.

Савјетовање родитеља и дјеце може имати различите функције. Прво, функција промјене која доводи до промјене перспективе и усмјеравања према новим и дубљим нивоима разумјевања ситуације коју доживљавају као проблем. Друго, функција превенције подразумијева боље ношење са животним промјенама и ситуацијама које захтијевају додатну адаптацију. Трећа функција савјетовања односи се на функцију побољшања до којег долази током савјетовања, а односи се превасходно на побољшање родитељских капацитета, комуникацијских вјештина, свијести о одговорном родитељству и сл.. Важно је нагласити да је савјетовање процес, што значи да савјетовање може трајати онолико колико је потребно. Наиме, показано је да сам проток времена може утицати на исходе савјетовања. Савјетовање има уводни дио (*успо-стављање односа*), средишњи дио (*утврђивање проблема и преговарање око циљева*) и завршни дио (*интензиван рад на постизању циљева*). Најчешћи циљеви и пожељни исходи савјетовања родитеља у циљу осигуравања одговарајуће родитељске бриге и старања су:

1. прихватање властите одговорности за проблеме,
2. побољшање разумјевања проблема,
3. усвајање нових поступака, односно начина дјеловања,
4. стварање и одржавање добрих односа с другим људима.

4.4.3. Новчана давања

Законом о социјалној заштити Републике Српске прописана су права која се остварују кроз новчана давања. Тачније, услови за остваривање права, поступак остваривања права, новчани износи који се исплаћују корисницима, прецизно су одређени одредбама овог закона. Када говоримо о новчаним давањима, у ствари говоримо о могућности да корисници остваре сљедећа права:

- Право на новчану помоћ,
- Право на једнократну новчану помоћ,
- Право на личну инвалиднину,
- Право на додатак за помоћ и његу другог лица.

Од превентивних мјера, које орган старатељства предузима у циљу осигуравања одговарајуће родитељске бриге и старања, значајни су нам право на новчану помоћ и право на једнократну новчану помоћ, будући да се ради о правима која се остварују по основу социо-економске угрожености корисника (у овом случају родитеља или других, обично пунољетних, чланова породичног домаћинства). Основ за остваривање права на личну инвалиднину и права на додатак за помоћ и његу другог лица лежи у здравственом стању и функционалној способности потенцијалног корисника ових права. Новчана помоћ служи за задовољавање основних животних потреба. Корисник новчане помоћи, у складу са законом, може бити појединац или породица у цјели-

ни. Новчана помоћ се исплаћује мјесечно. Право на једнократну новчану помоћ обезбјеђује се појединцу, члановима породице или породици у цјелини, који се тренутно нађу у стању социјалне потребе, и она се исплаћује једнократно (није континуирано давање и служи превасходно као „ургентна“ новчана помоћ). Новчана давања у циљу поправљања социо-економске ситуације породице, што би за посљедицу требало резултовати и адекватнијом бригом и старањем о дјечи у тој породици, оправдана су:

- уколико ће бити утрошена за задовољавање оних потреба породице од којих ће сви њени чланови имати одређену корист и добробит (храна, средства за хигијену, одјећа и обућа, огрев, хитне санације у домаћинству и сл.);

- уколико ће допринијети успостављању односа повјерења и сарадње на релацији стручни радник – родитељи или орган старатељства – породица, јер у овом случају представник институције, осим што нешто захтијева, он нешто и нуди;

- уколико неће допринијети продубљивању „научене беспомоћности“, прије свега родитеља као особа које су одговорне да обезбиједу одговарајућу бригу и старање за своју дјецу.

Помоћ у природи такође је мјера којом се пружа подршка породици и она се регулише кроз проширена права у социјалној заштити на основу одлуке скупштина општина. Осим помоћи у природи, скупштине општина могу донијети и друга проширена права зависно од потреба и у складу са могућностима општине (становане уз подршку, унапређивање стамбених услова, куповина огрева, плаћање станарине, персонална асистенција итд.).

У области превентивне заштите дјече под ризиком од раздвајања од својих породица уведена су нова права у систем дјечије социјалне заштите и образовања, као што су:

- Право на матерински додаток за незапослене породиље,
- Право на личну инвалиднину,
- Право на родитеља–његоватеља или његоватеља и
- Бесплатно похађање предшколских установа за дјецу са сметњама у развоју и дјецу без родитељског старања.

4.4.4. Јачање социјалне мреже подршке породици

На почетку се идентификују институције и услуге у заједници које породици могу помоћи у јачању њених капацитета и функција. Значај и предности интервенција у социјалној мрежи су вишеструке:

- останак дјетета / младе особе у оквиру његове природне средине, што обезбјеђује континуитет живљења дјетета;
- очување осјећаја припадности дјетета;
- коришћење ресурса дјететових постојећих мрежа;
- поступност интервенција на развоју постојеће и увођењу нових протективних социјалних мрежа и кључних особа;
- дифузију одговорности и равномјерну оптерећеност релевантних социјалних мрежа и друштвених структура;
- културолошка релевантност, тј. сензитивност пружаоца подршке који дијели исте стандарде, систем вриједности, животни стил као онај коме он/а пружају

подршку и помоћ;

- приступачност, односно могућност да се подршка понуди и пружи чак и онима који би тешко ту подршку тражили самостално.

Уколико кренемо од органа старатељства, прво треба да провјеримо да ли неки од чланова биолошке породице дјетета, или само дијете, требају процјену стања и функционалне способности код првостепених комисија социјалне заштите, а ради остваривања права из Закона о социјалној заштити. Уколико је то потребно, значајно је помоћи том члану породице око прикупљања потребне документације и попуњавања захтјева, односно око свих услова које је потребно испунити да би се комисијска процјена реализовала. Образовне институције су свакако један од најзначајних карика у социјалној мрежи сваке породице. Једна од најзначајнијих области подршке дјетету свакако се односи на његово укључивање у школу, подршку редовном похађању школе, превенцији раног напуштања школе, подршци школском постигнућу и др. Укључивање родитеља у активности подршке на овом плану у великој мјери унапређују вјероватноћу позитивних исхода по дијете. У том смислу, неопходно је код родитеља развити свијест о значају образовања за будућност дјете и позитиван став према њиховом школовању. Родитељи се оснажују да воде дијете на упис у припремно-предшколски програм или основну школу, као и да се касније активно укључе у процес образовања њихове дјете. Од родитеља се очекује да врше надзор над редовношћу одласка у школу и испуњавања школских обавеза. Кључну улогу, када је ријеч о бризи за дјечје здравље, свакако имају њихови родитељи. У складу са тим неопходно је континуирано радити на здравственом просвећивању родитеља и подстицању њиховог ангажовања у овој области. Активности би требало да буду усмјерене на информисање и едукацију родитеља о значају обавезног вакцинисања дјете, потреби редовних љекарских прегледа, упознавање са симптомима појединих болести и посљедицама њиховог занемаривања, значају личне хигијене и хигијене простора за здравље дјете и др. Бригу родитеља за здравље дјете треба подстицати не само кроз информативне и едукативне садржаје, већ и кроз заказивање љекарских прегледа на које ће они самостално или уз подршку стручних радника одвести дијете. За правилан раст и развој дјете, њихову социјализацију, квалитетно и корисно коришћење слободног времена, а свакако у складу са могућностима и развијеношћу локалне заједнице у којој породица живи, неопходно је у социјалну мрежу подршке породици укључити спортске колективе и клубове, невладине организације у чијем фокусу су дјета и њихова добробит (клубови младих, извиђачке секције...), вјерске институције, културне установе (позоришта, библиотеке, биоскопе, музеје) и све друге институције од којих породица/дјета могу имати корист.

4.4.5. Упозорење родитељима

Упозорење родитељима представља рану превентивну интервенцију којом се родитељима пружа помоћ у обављању родитељске улоге и којом им се указује на проблеме у подизању и васпитању дјете. За успјешно провођење мјере упозорења, која је усмјерена на промјену понашања и ставова родитеља, неопходно је да родитељи сарађују са стручним радницима органа старатељства и да буду укључени у избор услуга. Родитељи се упозоравају:

- да испуњавају одређене захтјеве у циљу осигуравања одговарајуће бриге и старања за дјету,
- да поштују одређене забране и ограничења,
- да се укључе у коришћење услуга одређених институција, третмане и све друге активности које су усмјерене на њихово оснаживање, промјену њиховог понашања и на јачање њихових родитељских капацитета.

Ако стручни радник органа старатељства процијени да је родитељ увидио властите грешке, да се успјело утицати на промјену његових понашања и да се пропусти више не понављају, може се сматрати да је ова мјера дала очекиване резултате.

Важна напомена: Родитеље не треба упозоравати само да би се испоштовао принцип најмањег посезања. У ситуацијама када се процијени да упозорење неће дати очекиване резултате у циљу заштите права и најбољег интереса дјетета, потребно је одмах примјенити адекватније мјере, а у складу са извршеном процјеном угрожености дјетета.

4.4.5.1. Извод из образложења рјешења другостепеног органа

„Навод жалбе XXXX у коме истиче да стручни тим није дао свој максимум кроз психосоцијални рад и савјетодавни третман није основан. Наиме, из података списка је јасно да је стручни тим, водећи се управо заштитом интереса дјетета и принципом најмањег посезања из члана 103. Породичног закона, покушао најприје дјетету обезбиједити збрињавање код мајчиних сродника, како би они надзирали и помагали жалитељици у брзи о дјетету односно како би се средиле социјалне и личне прилике мајке и дјетета. Будући да ова мјера није дала жељене резултате у смислу заштите дјетета, те да је дијете и након тога свједочило мајчиним манифестацијама болести и последичним хоспитализацијама, мјера одузимања дјетета од мајке и повјеравања оцу се указује као оправдана и усаглашена са интересима дјетета.“⁶

4.4.6. Стални надзор над вршењем родитељског права

Ова мјера се изриче када постоји умјерени ризик за дијете и када је неопходна стална подршка и праћење понашања родитеља везано за задовољавање развојних потреба дјецe у тој породици. Надзор органа старатељства над вршењем родитељског права примјењује се када постоје проблеми у функционисању породице и поремећаји у односима између чланова породице који угрожавају развој дјетета, а процјењују се као опасност за коју се очекује да би се могла отклонити пружањем подршке и одређене врсте надзора над породицом. Општа сврха ове мјере јесте најбоља заштита интереса дјетета у породици – дијете остаје у властитој породици у којој се родитељи боље носе са задаћама родитељства. Кроз извршење ове мјере нуди се стручна, превентивна, професионална помоћ породици (родитељима) у кризи, а како би се помогло родитељима да:

- превазиђу животне потешкоће,
- побољшају квалитет породичног живота,
- препознају ризике и потешкоће, али и снаге своје породице и квалитетније извршавају своје родитељске дужности и обвезе према дјеци.

Сврха ове мјере јесте да се поштује право дјетета на одрастање у свом породичном окружењу, при чему се дијете штити од ризика који могу да угрозе његов развој у породици. Породични закон, иако предвиђа могућност изрицања ове мјере, не прецизира услове под којим се ова мјера изриче. Орган старатељства доноси рјешење о увођењу надзора над вршењем родитељског права којим се утврђују конкретни захтјеви према родитељима. Захтјеви се могу односити на одређен начин понашања родитеља, на коришћење неких услуга социјалне и здравствене заштите, као и на забрану одређених понашања родитеља која могу имати негативну посљедицу на дјецу. Рјешењем о изрицању мјере сталног надзора над вршењем родитељског права одређује се и стручни радник органа старатељства који је задужен за провођење ове мјере, који током трајања мјере сталног надзора потиче родитеље да:

⁶ Рјешење другостепеног органа о изузимању дјетета 1

- сагледавају своје родитељске улоге;
- превладавају родитељски стрес;
- сагледавају партнерске односе и њихов утицај на односе према дјечи;
- остваре позитивне промјене у вези са својим актуелним животним потешкоћама;
- прилагоде се и науче боље препознавати потребе дјече, како би превладали недостатке, погрешке и пропусте у васпитању;
- повећају родитељске компетенције;
- развију родитељске вјештине;
- подуче се успјешним васпитним методама, вјештинама и техникама дисциплиновања дјече.

Током трајања ове мјере, родитељима се пружају различити видови помоћи и подршке, чиме се обезбјеђују жељене промјене у функционисању породице и чиме се родитељи подстичу на испуњавање постављених захтјева. Ова мјера се извршава у складу са планом провођења мјере који се израђује за сваку породицу, тако да се поштују њене карактеристике, разлози због којих се мјера у том случају изриче, као и циљеви који се самом мјером желе постићи. Мјера се проводи тако што водитељ:

- обилази породицу гдје живи дијете;
- контактира с оба родитеља, као и са другим особама из социјалног окружења породице, ако је то потребно;
- сарађује с другим службама вазаним за функционисање породице;
- води евиденцију о одласцима у породицу и о конкретним садржајима рада током сусрета;
- пише редовне извјештаје о току провођења мјере и постигнућима.

Породични закон не предвиђа период на који се мјера сталног надзора над вршењем родитељског права изриче. Одређивање трајања дужине мјере сталног надзора препуштено је стручном тиму органа старатељства. Након истека времена на који је мјера изречена, потребно је утврдити да ли је треба додатно продужити, да ли је престала потреба за сталним надзором зато што су постигнути жељени циљеви и потребан степен заштите дјетета, или, уколико мјера није дала жељене резултате, треба ли је замјенити другом мјером, у овом случају, обично издвајањем дјетета из породице.

4.4.6.1. Извод из образложења другостепеног рјешења о мјери надзора над вршењем родитељског права

„Евидентно је из свих изведених доказа да је најбољи интерес малољетног ХХХХ вишеструко нарушен односом његовог оца према њему, континуираним (у дужем временском раздобљу) ометањем слободног контакта са мајком на начин да се дијете у периоду када није са или код мајке излаже развојно-непримјереном коментарима о мајци, све са циљем како би се отуђио од ње. Дјечак вербализује отпор према мајци када је у очевом присуству, не жели ићи или остати са мајком, но уз стручне интервенције радника органа старатељства, дјечак се емотивно стабилизује и адекватно емотивно реагује на мајку. Будући да, према налазима стручних радника Центра, отац не остварује увид у своје понашање (отворено манипулише дјететом пред стручним радницима, декларативно прихвата њихове савјете) одлука Центра да му се изрекне мјера

надзора над вршењем родитељског права је нужна и потребна како би се дугорочно заштитило ментално здравље малољетног ХХХ и омогућило му развијање здравог односа са оба родитеља. Насупрот жалбеним наводима, сви изведени докази у поступку подударни су у процјени да је интерес дјетета угрожен држањем његовог оца, при чему треба имати у виду чињеницу да су службене забиљешке, мишљења и други материјали у списима сачињени од стране психолога, социјалних радника и педагога Центра, као компетентних лица који имају континуитет у раду са овом породицом, да исти обухватају све потребне податке до којих је стручни тим дошао дијагностичком процјеном те овај орган нема разлога да сумња у стручно мишљење органа старатељства. Резултати цјелокупног доказног поступка и дуготрајног стручног рада са малољетним ХХХ и његовим родитељима представљају подобну и релевантну подлогу за доношење одлуке о мјери надзора над вршењем родитељског права.⁷

4.5. ПРОЦЈЕНА АЛТЕРНАТИВНОГ ОБЛИКА ЗБРИЊАВАЊА ДЈЕТЕТА У ЦИЉУ ПОСТИЗАЊА НАЈБОЉЕГ ИНТЕРЕСА ДЈЕТЕТА

Уколико резултати процјене указују на озбиљну угроженост живота и здравља дјетета, орган старатељства дужан је у што краћем року обезбиједити сигурно окружење за дијете. Упориште за поступање органа старатељства у ситуацијама злостављања дјетета, занемаривања бриге о дјетету, његовог васпитања или излагања понижавајућим поступцима, налази се у одредби члана 97. Породичног закона која даје овлашћење органу старатељства да дијете одузме од родитеља и повјери га другом родитељу, неком другом лицу или одговарајућој установи. Иако је ова мјера најрестриктивнија у смислу лишавања дјетета породичног окружења, неопходна је и нужна уколико се на други начин не може обезбиједити заштита дјететовог психичког и физичког интегритета. Интензитет угрожености дјетета доминантан је критеријум у примјени ове мјере, но то не значи да активности стручног рада са родитељима не треба усмјерити на стицање увида у стање и потребе властитог дјетета и схватање његовог интереса, што у коначном може исходити саглашавањем родитеља са неким од облика заштите за дијете. Наведено даје већу шансу за оснаживање родитељских капацитета и опстанак породице са дјететом у њој. Одлука о одузимању дјетета се мора темељити на свестраној оцјени доказа изведених у поступку, а њено образложење на јасним разлозима који представљају основ за ову интервенцију. Ситуације које захтијевају одузимање дјетета од родитеља могу се односити на сексуално злостављање дјетета, здравствено занемаривање, излагање дјетета непосредној опасности и слично.

Орган старатељства, након одлуке о изузимању дјетета из биолошке породице, разматра и анализира најбољи алтернативни облик збрињавања, смјештаја и заштите дјетета без родитељског старања. Збрињавање дјетета без родитељског старања након изузимања из његове породице се може остварити:

- у хранитељској породици,
- у установи социјалне заштите за смјештај,
- усвојењем.

Узимајући у обзир низ фактора и околности за процјену дјететових потреба, развојних карактеристика, мреже подршке коју дијете има ван система социјалне заштите и могућности друштвене средине у којој се дијете налази, орган старатељства треба да процијени који је облик збрињавања, за свако дијете посебно, најбољи. Избором облика алтернативног збрињавања треба одмах да се планирају и стварају услови за повратак у биолошку породицу и за одржавање личних односа дјетета са породицом поријекла.

⁷ Рјешење другостепеног органа о мјери надзора над вршењем родитељског права 1

4.5.1. Збрињавање у хранитељску породицу⁸

Заштита дјетета без родитељског старања реализује се у породицама чији су чланови у сродству са дјететом. Приоритет се даје напорима да дијете остане у породици, као и развоју превентивних програма за јачање биолошке породице и одговорног родитељства. Алтернативна брига и старање заснивају се на одлукама за свако дијете појединачно. Орган старатељства треба да идентификује сродника који је спреман да уђе у процјене и припреме за хранитељство. Дакле, потребно је идентификовање што већег броја сродника и рад са њима у циљу да прихвате бригу о дјетету. Процјена породичне мреже подразумеива разматрање структуралних елемената: величина мреже, учесталост контаката с члановима мреже и врсте односа у социјалној мрежи. Потребно је процијенити и квалитет помоћи дјетету и родитељима/старатељима од стране мреже, начин на који родитељи/старатељи доживљавају помоћ остале породице и односи између чланова шире породице. У поступку остваривања права на збрињавање у сродничку хранитељску породицу стручни радник има обавезу да обезбиди партиципацију дјетета у складу са његовим узрастом, когнитивним и емотивним развојем. Мишљење дјетета може утврдити представник органа старатељства, школски психолог итд. Збрињавање у хранитељску породицу је право на основу Закона о социјалној заштити, а које се реализује и у складу са Правилником о хранитељству. Приоритет при избору хранитељске породице имају сродничке хранитељске породице, због задржавања веза са биолошком породицом и због лакшег прилагођавања дјетета новој породици, а која му је позната од раније и за њу је везано родбинским везама. Процјена се ради и код сродничке хранитељске породице како би се утврдило да ли је сродничка породица заиста облик збрињавања који ће бити најбољи интерес дјетета. Орган старатељства ради три врсте процјене: најбољег интереса дјетета, биолошке породице и хранитељске породице (Табела 7)

Табела 7: Процјена алтернативног облика збрињавања дјетета – хранитељство

ПРОЦЈЕНА ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА – ЗБРИЊАВАЊЕ У ХРАНИТЕЉСКУ ПОРОДИЦУ	
процјена ДЈЕТЕТА Информисаност дјетета Мишљење дјетета о свим битним стварима његовог личног живота	узраст
	пол
	здравствено стање и потребе дјетета
	психосоцијална зрелост
	сигурност/угроженост дјетета у биолошкој породици
	ризик останка дјетета у биолошкој породици
	потребе и интересовања / могућност задовољења
	процјена породичних односа (браћа, сестре, родитељи и други чланови породице)
	блискост дјетета са сродничком породицом у коју ће дијете бити смјештено
	може ли хранитељска породица осигурати адекватно васпитање и образовање дјетета
	процјена збрињавања дјетета у хранитељску породицу у његовом мјесту пребивалишта / ван мјеста пребивалишта – навести разлоге
	начини и могућност адаптације на нову средину: интегрисаност у школи и вршњачкој групи, процјена штетних посљедица од промјене мјеста пребивалишта

⁸ Закон о социјалној заштити. („Службени гласник Републике Српске“, број 37/12, 90/16, 94/19, 42/20); Правилник о хранитељству. („Службени гласник Републике Српске“, број 27/14)

процјена БИОЛОШКЕ ПОРОДИЦЕ Информисаност родитеља о дјететовој угрожености и могућим рјешењима Мишљење родитеља о дјететовој угрожености и могућим рјешењима	мотивација за бригу о дјетету
	структура и односи породице по узрастима и сродствима
	стабилност породичних односа и стил живота породице
	ранија историја породице (односи са друштвеном срдином, запослење, разводи, бракови, проблеми у менталном здрављу чланова породице)
	способност и спремност родитеља да пружи његу, бригу и задовољавање свих развојних потреба дјетета и интересовања
	емотивну топлину и подстицање дјететових потенцијала
	примјена правилних васпитних стилова током одрастања дјетета
	спремност родитеља да отклоне присутне проблеме у подизању дјетета и старању о њему
	спремност родитеља да буду истрајни у постизању позитивних промјена у понашању дјетета и образовању
	спремност родитеља да превазиђу тешкоће породичног функционисања породице
материјалне и стамбене могућности родитеља	
процјена ХРАНИТЕЉСКЕ ПОРОДИЦЕ	мотивација за бављење хранитељством
	разлика у годинама између хранитеља и дјетета
	близина биолошке и хранитељске породице / ризик или повољност
	припремљеност, обученост и способност за прихватање дјетета
	обезбјеђење безбрижног окружења за дијете / сигурност
	подршка дјетету након измјештања из биолошке породице, сарадња са породицом поријекла, омогућавање контаката
	материјални и технички услови за живот дјетета, стамбени услови
	ресурси за дијете у мјесту пребивалишта хранитеља
	препознавање и задовољавање потреба дјетета
	образовање хранитеља, сертификат или не, мотивација за обуку, стандардно – специјализовано – хитно хранитељство
број дјеце у хранитељској породици, браћа–сестре	
срећеност и стабилност односа у хранитељској породици	
континуитет у дјететовом васпитању, образовању и одрастању	
подршка осталих чланова породици хранитељу	
процјена ТОКОМ ЗБРИЊАВАЊА У ХРАНИТЕЉСКУ ПОРОДИЦУ Информисаност дјетета Мишљење дјетета о свим битним стварима његовог личног живота	адаптираност дјетета у породици
	задовољавање основних животних потреба дјетета: квалитетна исхрана, одјећа, обућа, хигијена, брига о здрављу дјетета, физичке активности
	задовољавање посебних дјететових потреба као што су сметње у развоју, таленти
	редовно одржавање контаката дјетета с родитељима и другим блиским, односно за њега значајним особама
	задовољавање дјететових образовних потреба: редовно школовање, ваннаставне активности, сарадња са школом, професионална оријентација и друго
	задовољавање културних и вјерских потреба дјетета: обиљежавање вјерских празника, омогућавање посјета вјерских објеката у складу са инетресом дјетета
	укљученост родитеља у живот дјетета у хранитељској породици
	поштовање дјететових навика
	правилно организовање и провођење слободног времена дјетета
	бриге о правима дјетета, дјететовој имовини и интересима
могућности за дијете да се оспособи за самосталан живот и рад	
постојање услова за старање о дјетету у стамбеном простору хранитеља: у стамбеном простору – прилагођавање простора	

процјена престанак збрињавања у ХРАНИТЕЉСКОЈ ПОРОДИЦИ Информисаност дјетета Мишљење дјетета о свим битним стварима његовог личног живота	неадекватност хранитељства у односу на потребе дјетета
	припремљеност дјетета на враћање у биолошку породицу
	припремљеност биолошке породице за прихват дјетета
	припремљеност дјетета на нову хранитељску породицу, на промјену породице
	у поступку усвојења, адаптација дјетета на усвојитеље
	ресурси у друштвеној заједници за дијете
	оспособљеност дјетета на самосталан живот – у случају након изласка из система социјалне заштите

4.5.1.1. Извод из образложења другостепеног рјешења о збрињавању дјетета у хранитељску породицу

„Свеобухватном тимском обрадом породица ХХХ и ХХХ извршеном од стране Центра, те упоредном анализом индивидуалних карактеристика дјетета (околности због којих је остао без родитељског старања, узраст, степен психосоцијалног развоја) и његових потреба са једне стране (прије свега потребе да одраста у стабилном, стимулативном окружењу), те карактеристика обје породице са друге стране, произилази да је Центар правилно поступио када је малољетног ХХХ смјестио у породицу ХХХ. Наиме, према стању управног списка, произилази несумњив закључак да је у најбољем интересу дјечака ХХХ да буде збринут у породицу ХХХ, која је потпуна породица, стамбено и материјално обезбијеђена, спремна и аутентично мотивисана да брине о једном или више дјеце са различитим потешкоћама у развоју, без накнаде, те ју и овај орган, према подацима списка, процјењује као породицу са пуним капацитетом за бригу о дјетету без родитељског старања. У том смислу, нема разлога да се одлуком Министарства мијења фактичко стање (дјечак у породици ХХХ борави већ девет мјесеци) и ХХХ враћа у породицу ХХХ, чиме би мијењао досадашњи контекст одрастања. Промјена садашње животне средине за ХХХ, обзиром да је дијете од осамнаест мјесеци, никако не би било у његовом интересу.“⁹

4.5.2. Смјештај у установу социјалне заштите

У циљу спречавања негативних утицаја институционалног збрињавања дјетета, смјештај у установу социјалне заштите потребно је ограничити само на ону дјецу код које је процијењено да ће се овим обликом заштите постићи најбољи интерес дјетета.

Табела 8: Процјена алтернативног облика збрињавања – смјештај у установу

ПРОЦЈЕНА ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА – СМЈЕШТАЈ У УСТАНОВУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ	
процјена ДИЈЕТЕ Информисаност дјетета Мишљење дјетета о свим битним стварима његовог личног живота	узраст
	пол
	здравствено стање и потребе дјетета, постојање контариндикације за смјештај
	психосоцијална зрелост
	сигурност/угроженост дјетета у биолошкој породици
	ризик останка дјетета у биолошкој породици
	потребе, интересовања и хобији – могућност задовољења у установи социјалне заштите
	процјена породичних односа (браћа, сестре, родитељи и други чланови породице)
	ризик од неиздвајања дјетета из породице, промјене средине
	може ли хранитељска породица осигурати адекватно васпитање и образовање дјетета
	процјена збрињавања дјетета у хранитељску породицу у његовом мјесту пребивалишта / ван мјеста пребивалишта или у установу социјалне заштите – навести разлоге
	начини и могућност адаптације на нову средину: интегрисаност у школи и вршњачкој групи, процјена штетних посљедица од промјене мјеста пребивалишта
	предности смјештаја у установу социјалне заштите у односу на друге облике збрињавања дјетета
	адаптације дјетета на ново окружење

⁹ Другостепено рјешење о збрињавању дјетета у хранитељску породицу 1

процјена БИОЛОШКЕ ПОРОДИЦЕ Информисаност родитеља о дјететовој угрожености и могућим рјешењима Мишљење родитеља о дјететовој угрожености и могућим рјешењима	мотивација за бригу о дјетету
	структура и односи породице по узрастима и сродствима
	стабилност породичних односа и стил живота породице
	ранија историја породице (односи са друштвеном средином, запослење, разводи, бракови, проблеми у менталном здрављу чланова породице)
	способност и спремност родитеља да пружи његу, бригу и задовољавање свих развојних потреба дјетета и интересовања
	емотивна топлина и подстицање дјететових потенцијала
	примјена правилних васпитних стилова током одрастања дјетета
	спремност родитеља да отклоне присутне проблеме у подизању дјетета и старању о њему
	спремност родитеља да буду истрајни у постизању позитивних промјена у понашању дјетета и образовању
	спремност родитеља да превазиђу тешкоће породичног функционисања породице
материјалне и стамбене могућности родитеља	
процјена УСТАНОВА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ ЗА СМЈЕШТАЈ	Установа социјалне заштите у складу с дјететовим потребама и мандатом установе
	стручна и материјална оспособљеност установе
	близине установа социјалне заштите дјететовој биолошкој породици / ранијем пребивалишту
	утицај дјетета на окружење и обрнуто
	могућност осигурања континуитета у дјететовом васпитању и образовању, етничком, вјерском, културном и језичком поријеклу
	ресурси установа социјалне заштите у циљу задовољења дјететових интереса (инфраструктура, близина школе, здравствених и културних установа, спортских садржаја)
процјена ТОКОМ СМЈЕШТАЈА У УСТАНОВУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ Информисаност дјетета Мишљење дјетета о свим битним стварима његовог личног живота	адаптација дјетета у установи
	задовољавање основних животних потреба дјетета: квалитетна исхрана, одјећа, обућа, хигијена, брига о здрављу дјетета, физичке активности
	задовољавање посебних дјететових потреба као што су сметње у развоју, таленти
	редовно одржавање контаката дјетета с родитељима и другим блиским, односно за њега значајним, особама
	задовољавање дјететових образовних потреба: редовно школовање, ваннаставне активности, сарадња са школом, професионална оријентација и друго
	задовољавање културних и вјерских потреба дјетета: обиљежавање вјерских празника, омогућавање посјета вјерских објеката у складу са интересом дјетета
	укљученост родитеља у живот дјетета у хранитељској породици, редовни контакти
	поштовања дјететових навика
	правилно организовање и провођење слободног времена дјетета
	бриге о правима дјетета, дјететовој имовини и интересима
	могућности да се дијете оспособи за самосталан живот и рад
	припремљеност дјетета за напуштање институционалног збрињавања

процјена престанак смјештаја у УСТАНОВИ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ Информисаност дјетета Мишљење дјетета о свим битним стварима његовог личног живота	неадекватност институционалног збрињавања у односу на потребе дјетета
	припремљеност дјетета на враћање у биолошку породицу,
	припремљеност биолошке породице за прихват дјетета,
	припремљеност дјетета на промјену облика збрињавања, хранитељску породицу, другу установу...
	у поступку усвојења, адаптација дјетета на усвојитеље
	ресурси у друштвеној заједници за дијете
	оспособљеност дјетета за самосталан живот – у случају након изласка из система социјалне заштите

4.5.2.1. Извод из образложења другостепеног рјешења о смјештају дјетета у установу

„Имајући у виду претходно цитирану норму материјалног прописа те утврђено чињенично стање, јасно је да је развој ХХХ ометен породичним приликама, јер њена мајка ХХХ због непостојања родитељских капацитета, несређених породичних односа, материјалних и других разлога није у могућности да јој обезбиједи услове за правилно васпитање, физички и психички развој. Првостепени орган за своју одлуку даје потпуне и јасне аргументе који су поткрпијепљени материјалним доказима у списима и који се жалбом ХХХ не доводе у питање. Тачно је да је ХХХ стара свега мјесец и двадесетак дана у вријеме одузимања од своје мајке те да јој је обзиром на узраст, неопходна посебна нега коју њена мајка није у могућности да јој пружи. Исто је неспорно утврђено не ретроактивним надзором, како то жалитељица наводи, него мјером надзора над вршењем родитељског права управо у односу на ХХХ, која је ХХХ изречена рјешењем Центра. Наведена мјера мајци није показала задовољавајуће резултате, јер она нема психосоцијалне вјештине за бригу о дјетету, нема сродничку помоћ и подршку, дијете нема елементарне услове за раст, исхрану, матурацију, социјализацију. Према подацима списка, ХХХ мајка и брат живе у непосредној близини, међутим међу њима је присутна стална свађа, галама, међусобно оптуживање, често долази до физичких обрачуна (бацају камење једни на друге) што упућује на правилан закључак првостепеног органа да исто није адекватна средина за раст и правилан развој дјетета. ХХХ је смјештена у установу социјалне заштите јер је процијењено да је смјештај у установу најцјелисходнији облик заштите за дијете, након што њена мајка није показала способност и спремност да се о њој на задовољавајући начин стара.“¹⁰

4.5.2.2. Смјернице о поступању у случајевима алтернативног збрињавања дјетета која су угрожена породичним приликама – Центар за социјални рад Приједор

ЈУ Центар за социјални рад Приједор у својим смјерницама „Смјернице о поступању у случајевима алтернативног збрињавања дјетета која су угрожена породичним приликама“ наводи да је неопходна адекватна подршка родитељима с циљем јачања родитељских капацитета и превазилажења или умањења породичних дисфункционалности, а након изузимања дјетета из породице и ради спрјечавања издвајања дјетета из примарне породице у циљу поновног враћања дјетета у породицу (уколико је могуће).

Даље се наводи да је након изузимања дјетета у овим поступањима неопходно уредити контакте дјетета са родитељима, омогућити и пратити одржавање контаката, а све то у складу са процјеном најбољег интереса дјетета. „Поред пружања психосоцијалне подршке потребно је пружати и друге видове подршке у складу са процјеном, те упућивање у друге релевантне установе. Уколико родитељи отклоне претходно утврђене недостатке или разлоге због којих је дијете изузето, односно створе

¹⁰ Рјешење другостепеног органа о смјештају дјетета у установу 1

адекватне предуслове за одговорну бригу и старање над малољетним дјететом, уз све потребне стручне процјене, може доћи до враћања дјетета у биолошку породицу. Уколико рад са родитељима не даје позитивне помаке и не дође до довољног јачања родитељских капацитета за поновно преузимање дјетета, дијете остаје у алтернативном облику збрињавања (хранитељство, институција) до периода живота који су законски прописани (те се ради на његовом осамостљењу) или се збрињава кроз усвојење, уколико су испуњени законски предуслови за то.¹¹

4.5.3. Усвојење – процјене органа старатељства

Усвојење, као трајан породично-правни однос којим се између усвојитеља и усвојеника и његових потомака формирају иста права и дужности као између родитеља и дјете, због своје природе и правних последица, захтијева нарочите облике процјене. Сви субјекти у процесу заснивања усвојења (усвојеник, родитељ и лице које жели усвојити) морају испуњавати одређене услове како би могло доћи до заснивања усвојења. Орган старатељства спроводи претходни поступак у односу на све субјекте усвојења и ова фаза представља најзначајнију фазу стручног рада у поступку. Процјена дјетета заснива се на свестраном сагледавању свих индикатора значајних за утврђивање опште подобности дјетета за заснивање усвојења, и то на користи усвојења за дијете, његовог узраста и породичног статуса. Уколико, према процјени стручног тима органа старатељства, не постоје ни минимални ресурси за останак дјетета у биолошкој породици, те уколико родитељи дају сагласност за усвојење, након одузимања родитељског права и одузимања пословне способности (непотпуно усвојење) најповољније је, са аспекта правилног развоја дјетета, да се оно усвоји у раном узрасту. Ово је због тога што боравак у институцији не представља подржавајућу средину за потпун психички и физички развој, па чак и у околностима када је овај смјештај адекватно организован. С друге стране, рани узраст је значајан и због адаптације дјетета на усвојиоца и нову породичну средину, као и усвојиоца на дијете, те за успостављање емотивних веза између њих. Процјена корисности усвојења за усвојеника не подразумева само тренутне ефекте збрињавања, већ у себи мора садржавати и перспективу развоја усвојеника и његове будуће породице. Ово је један опсежан захтјев који подразумева сагледавање ситуације са различитих аспеката: чињеница и околности садашњег живота, будућег живота усвојитеља и усвојеног дјетета. У дијагностичкој фази овог поступка стручни радници ће своју пажњу усмјерити на утврђивање критерија који указују да је усвојење најадекватнији вид заштите дјетета, те утврђивање контраиндикација за усвојење дјетета: породични статус дјетета (квалитет породичних односа, квалитет емотивне везаности дјетета за родитеље или ближе сроднике, праве мотиве родитеља да дају дијете на усвојење, те мотиве дјетета да прихвати усвојење уколико је старије од 10 година), психофизички статус дјетета (сензомоторни, интелектуални, емоционални, социјални), те, уколико је дијете са сметњама у развоју, процјена потребе дјетета и начина задовољења истих. Орган старатељства ће увијек покушати ојачати капацитете биолошких родитеља да задрже дијете и пружити неопходну подршку да дијете остане са својим биолошким родитељима (права и услуге из социјалне и дјечије заштите, матерински додатак, матерински дом...).

У току процјене опште подобности усвојитеља, као и у току провођења цјелокупног поступка усвојења, пружа им се одговарајућа помоћ и стручна подршка. Поуздана и квалитетна процјена један је од најрелевантнијих фактора код читаве процјене цјелисходности усвојења. У поступку утврђивања опште подобности усвојилаца нарочито се анализира мотивација усвојитеља, старост усвојилаца, брачни статус и карактеристике породице усвојилаца, здравствено стање и социјално економски статус усвојилаца. Старост усвојилаца значајна је са више аспеката, а посебно због односа са

¹¹ Топић, С., Марјановић, З. (2021). *Смјернице о поступању у случајевима алтернативног збрињавања дјете која су угрожена породичним приликама*. Приједор: ЈУ Центар за социјални рад Приједор, стр. 9.

усвојеником, али и са аспекта способности адекватне бриге за дијете. Ако су усвојиоци старији, може се десити да дијете још једном доживи искуство губитка родитељске фигуре и поновно остане без родитељског старања. Брачни статус у поступку процјене подобности потребно је сагледати не само са аспекта форме (постојања или непостојања), него и квалитета међусобних релација супружника. Значајни елементи ових релација су хармонија, повјерење, љубав, подршка и разумјевање, али и начин изласка из конфликтних ситуација, толеранција, поштовање различитости, стабилност. Процјена здравственог стања подразумијева одсуство болести које би могле угрожити здравље дјетета или пак утицати на његово васпитање и старање о њему, док социјално економски статус не подразумијева да усвојиоци морају бити натпросјечних материјалних прилика, него да посједују услове који могу пружити нормалан развој и васпитање усвојеника. Утврђивању посебне подобности лица која желе усвојити и дјетета доприноси реализација пробног смјештаја прије заснивања усвојења. Након што се изврши одабир одређених усвојилаца за одређено дијете, орган старатељства може одредити пробни смјештај, односно дати сагласност да потенцијални усвојиоци почну контактирати са дјететом. Динамику и квалитет тих контаката прате, региструју и процјењују стручни радници органа старатељства или институције у којој је дијете смјештено. Овако подржани и праћени контакти могу трајати све док стручни радници не формирају став да се дијете адаптирало на усвојиоце (најдуже до три мјесеца), те да се усвојење може реализовати.

Извјештај социјалног радника темељи се на сљедећим елементима: *разлог обраде, примјењене методе и технике, основни биографски подаци* (име, презиме, датум и мјесто рођења, мјесто боравка, стручна спрема, брачни статус, запослење, податке у вези са породицама поријекла, чланове и динамику односа између њих), *појединачна историја усвојитеља и усвојитељице* (искуства која сматрају значајним, поједине епизоде из дјетињства, трауматична искуства, релације са родитељима и значајним особама из живота и сл.), *историја пара* (од када датира њихова веза, какви односи је карактеришу, шта посебно социјални радник запажа у њиховом односу, подаци у вези са настојањем да постану природни родитељи, жеље у погледу дјетета које усвајају, спремност за усвојење и како се манифестује), *стамбене услове у којима пар живи* (опремљеност и величина стамбеног простора, могућност адаптације за дијете, односи са сусједством, власништво на имовини покретној и непокретој и сл.), *демографски положај и доступност ресурса* (положај куће у односу на градско језгро, вртић, школу, здравствене установе, градски превоз, планирана организација времена по доласку дјетета у породицу, боловање, помоћ и подршка од чланова шире породице и сл.), *приходи и расходи породице* (степен образовања, запослење, висина мјесечних прихода, стабилност економске ситуације, процјена довољности прихода за породицу и за проширење породице), *здравствени статус породице* (подаци о разлозима због којих не могу постати природни родитељи, истрајност у покушајима (лијечење стерилитета, вјештачка оплодња), инфективне и друге болести, контраиндикације за заснивање усвојења), *социјално представљање и стил породичног живота будућих усвојитеља* (степен социјализације, интегрисаност у радној и друштвеној средини, контакти са члановима шире и уже породице, искуства са дјецом, поштовање породичне традиције (славе, светковине, рођендани), начин кориштења слободног времена и годишњих одмора, културне и спортске активности, хобији), *мишљење и приједлог социјалног радника о подобности за усвојење дјетета*.

Улога психолога је да процијени интелектуалне способности, психосоцијалну зрелост, мотивацију за усвојењем, дијадни брачни однос и сл. Налаз и мишљење психолога садржи детаљну процјену и то: процјена *личности будућих усвојитеља* (начин успостављања контакта са њима, изглед и опште карактеристике понашања, аутоперцепцију, социјалну адаптираност, толеранцију на фрустрације, кризне ситуације, емоционалну стабилност), *партнерске релације* (стабилност у брачном односу, породичне и ванпородичне активности, пројекције за будућност, увид у промјене у вези са усвојењем), *мотивација за усвојење* (спремност на родитељство, способност да се

дјетету осигура стабилан живот, способност усвојитеља да се успостави и развије родитељски однос, свјесност ризика и изазова, природа одлуке о усвојењу, очекивања), процјену родитељских компетенција (постојање непосредног родитељског искуства, одговорност у вези са одгајањем дјетета, сарадња и спремност на помоћ од стране стручних институција) и процјену адаптираности дјетета на потенцијалне усвојенике (прикладност емоционалних одговора и понашања, природа и квалитет привржености између дјетета и усвојитеља, опис способности прилагођавања промјенама, одговор на стрес, дјететов доживљај самог себе, његових способности, осјећаја припадности, ниво развијености емпатије, релације са другим особама, процјену стечених емоционалних компетенција потребних за дјететово свакодневно функционисање), приједлози, препоруке, *те закључак*. Наведена детаљна процјена даје одговор на компатибилност између карактеристика усвојеника и усвојитеља.

4.5.3.1. Извод из извјештаја социјалног радника о подобности за усвајање

„...Брачни пар је показао висок степен прихватања различитости, захваљујући њиховој интеркултуралној радозналости. Информисани су, а и пажљиво проучавају трауме које ће имати њихова дјеца, и сматрају да ће зато бити потребе и за евентуалном подршком и специјалистичком помоћи. Мисле да се могу носити и са правним ризиком, јер су сигурни да могу живјети са свим зебњама и да се то мора сматрати као “шум одоздо” што неће спријечити природни животни ток. Сигурни су да нису свемоћни, опробали су путем курса који су похађали, могућности да си помогну, подрже, траже помоћ ради бољег здравља себе самих и своје будуће усвојене дјеце.

.... Показали су да су започели пут којим се труде и којим планирају потпуно родитељско усвајање. Патња приликом преиспитивања своје немогућности да имају природну дјецу је у њима поспјешила пажњу према разним облицима родитељства, што је након времена резултирало потпуном прихватљивошћу и препаративом путем сталног дијалога и отворености за проблеме које је брачни пар са трудом и озбиљношћу превазишао. Јаки и свјесни потешкоћа које ће сусрести на том путу, исказали су добру основу родитељских способности за усвајање, у којима ће се, и тога у свјесни, морати добро заложити. Брачни пар је исказао добре еволутивне способности, тако да су српемни на промјене како њихових посебних индивидуалности тако и на пуно поштовање и бригу, афективну и едукативну, дјеце са траумама због напуштања, малтретирања и злоупотребе.Експлорација личности чини се у функцији бољег сагледавања свих аспеката личности, настоји обухватити све оне особине које могу бити релевантне за процјену ресурса за одговорно родитељство.“¹²

4.5.3.2. Утисци потенцијалних усвојитеља након једнодневнoг боравка са дјевојчицом коју су намјеравали усвојити – примјер

„... Стигли смо припремљени, од стране стручног тима органа старатељства. Очекивали смо и негативну атмосферу и лошију ситуацију у установи у којој је дјевојчица боравила. Присутан је био и страх да ли ће нас дјевојчица прихватити, како ћемо прећи језичке баријере и слично. Када смо ју видјели, признајемо били смо јако узбуђени, укочени, нисмо знали како да јој приђемо. Први сусрет је био пун емоција, осјећали смо позитивну енергију.Дјевојчица је показивала велику жељу да комуницира са нама, вербално и невербално. За кратко вријеме смо успоставили присан однос. Као да смо се однекуд знали. Посебну симпатију је показала према мојој супрузи. Мене је потапшала по глави. Без обзира што је у свом окружењу имала женске фигуре, кроз игру је остврила веома позитиван однос са мном. У парку, у једном тренутку, док смо се возили возићем, окренула се и позвала и мене да им се придржим. Од тог тренутка је дозволила да и ја постанем дио групе.

¹² Извјештај социјалног радника о подобности за усвајање 1

Ми смо дошли са јако пуно теорије. Теорија је једно пракса је друго. Прошли смо обуку за усвајање старије дјеце, рекли су нам да су дјеца старосно можда велика али су емотивно мала. Дјевојчица је стално тражила од супруге да ју храни. Жабу коју смо купили први дан, није прихваћала али се од торбице није одвајала. Сада и жаба и торба имају своје мјесто у њеном креветићу. Питала је када долазимо поново. Већ ју сматрамо својим дјететом и тужна срца ју остављамо...али на кратко...¹³

4.5.3.3. Извод из опсервације првог контакта дјевојчице и будућих родитеља од стране тима органа старатељства

„Дјевојчица се помало боји свега, била је опуштена, смирена и без страхова....Прихваћеност је била обострана, чини нам се да смо веће страхове имали ми, који смо били са њима.....Њихови осмјеси су нам потврда свега, већ их осјећамо као породицу. Дјевојчица се радовала изласцима са њима, враћала се задовољна, весела и уморна. Морала је сваки пут знати када долазе поново....Остварили су изузетно добар, присан однос. У игри је прихватала њихово учествовање, док су шетали држала их је за руку, када је јела жељела је да ју храни.... Сигурни смо да је она нашла сигурну породицу у овим људима...“¹⁴

5. ЗАКЉУЧАК

Примјена холистичког приступа при процјени утврђивања стања, чињеница и фактора битних за живот дјетета одлучујућа је одредница „најбољи интерес дјетета“. Наиме, чланом 3 Конвенције о правима дјетета је наведено: „У свим акцијама у вези с дјецом, без обзира да ли их подузимају јавне или приватне друштвене добротворне институције, судови, управне власти или законска тијела, најбољи интереси дјетета биће од првенственог значаја. Државе-потписнице узимају на себе да осигурају дјетету заштиту и бригу која је потребна за његову добробит, узимајући у обзир права и дужности његових родитеља, законских старатеља или других појединаца законски одговорних за њега, и да би се ово постигло, предузеће све законске и управне мјере. Државе-потписнице ће осигурати да се институције, службе и установе одговорне за бригу о дјечи и њихову заштиту придржавају стандарда успостављених од одговарајућих власти, нарочито у погледу сигурности, здравља, у броју и прикладности њиховог особља као и одговарајућег надзора над њима“¹⁵

Процјена најбољег интереса дјетета проводи се на основу прикупљених података и утврђених чињеница, детаљним процјенама користећи прилагођене инструменте и материјале, те на основу мишљења стручног радника, односно мишљења стручног тима.

Процјена најбољег интереса дјетета одвија се кроз неколико фаза, и то:

1. Прикупљање података: социјално-анамнестички подаци; теренске посјете; анализа доступне документације; социјална дијагностика; опсервација стамбених, материјалних и других прилика; прикупљање података од других институција као што су дом здравља, школа, вртић и друге установе; опсервација и процјена родитељских капацитета; увид у стамбене, економске и хигијенске услове у којима породица живи.

2. Процјена родитеља / породице: процјена способности о основној бризи према дјетету;

¹³ Утисци потенцијалних усвојитеља 1

¹⁴ Опсервација првог контакта дјевојчице и будућих родитеља од стране тима органа старатељства 1

¹⁵ (1989). Конвенција о правима дјетета, УН, члан 3.

пружање сигурности дјетету у вези са активностима свакодневног живота; процјена афективне везаности за дијете, за родитеље одвојено у односу на дијете, као и њихова међусобна повезаност; пружање стабилности и адекватне стимулације дјетету у његовом окружењу; обезбјеђење адекватних васпитних образаца; мотивација родитеља ради пружања адекватне родитељске бриге; психолошка процјена чланова породице са приједлогом мјера; мишљење чланова тима / стручног тима.

3. Процјена дјетета: процјена когнитивног, емоционалног и социјалног функционисања;

узраст дјетета и његове развојне потребе које се специфично односе на здравствени статус; адекватност емоционалног развоја и понашања у односу на друга лица; функционисање дјетета у образовном систему; породични и вршњачки, односно укупни социјални односи; упознавање дјетета са тренутном ситуацијом у којој се налази, прилагођено његовим капацитетима; упознавање дјетета са обликом збрињавања; детаљна процјена реалне ситуације као специфичних околности у којој се дијете налази; процјена интелектуалне зрелости дјетета; процјена емоционалне блискости са родитељима, браћом и сестрама, родбином, као и процјена блискости са вршњацима; психолошка процјена чланова породице и дјетета са приједлогом мјера; учешће и мишљење дјетета у одлукама; индивидуални план заштите; процјена ризика за остатак у породици; процјена у вези са основним потребама за образовањем, здравственом заштитом, социјалним релацијама дјетета са вршњацима, ужом и широм родбином; посебне потребе које су од значаја за дјететов развој.

Задаци стручних радника / стручних тимова су да: прилагођавају технике вођења разговора са дјецом различите старости; пружају подршку дјетету да би изразило сопствено мишљење; прилагођавају процјену дјетета различитој доби и зрелости дјетета; разумеју друштвене и културолошке факторе који утичу на родну искљученост дјетета и његову дискриминацију у свим сферама дјететовог живота; врше психосоцијално савјетовање, те разумеју тренутни психички и физички развој дјетета, уз способност препознавања знакова одређених проблема/тегоба; имају увид у културолошке, вјерске, социо-економске и друге факторе који могу утицати на понашање дјетета и начин дјететовог схватања ситуације у којој се налази.

Битно је имати у виду чињеницу да су сви фактори процјене релевантни када се утврђује која је од доступних опција у најбољем интересу дјетета, укључујући идентификацију потребних накнадних мјера. Тежина сваког фактора неизбежно варира у зависности од индивидуалног развоја дјетета.

Важно је водити рачуна да ли су *жеље и осјећања дјетета добијена директно од дјетета*, у контексту дјететове доби и зрелости, као и способност дјетета да схвати и значај различитих опција.

У вези са сигурним окружењем у којем дијете треба да функционише, а како је сигурност дјетета обично приоритет, његова изложеност или могуће излагање тежој повреди обично надмашује друге факторе, те је потребно узети у обзир сигурност у домаћинству с обзиром на доступност пружања медицинског и других потребних третмана дјетету. Уколико су постојале, навести претходно нарушавања дјететове сигурности, који су то били обрасци и његова учесталост, могућност праћења дјетета, те утврђивање да ли постоје још увијек неки од узрока повреде.

Утврђујући породичне и друге блиске релације, након утврђених општих фактора, пожељно је размотрити факторе посебно релевантне код раздвајања дјетета. Уједно се процјењује или оставља могућност спајања породице (обично се претпоставља да је најбољи интерес за дијете), те је потребно обратити пажњу на тренутну ситуацију, настојање да се одржава релација дијете–родитељ, постојање жеље за поновним спајањем породице, а уколико не постоји, пожељно утврдити разлоге. Код фактора

који су посебно релевантни за раздвајање дјетета од родитеља против њихове воље, пожељно је обратити пажњу на квалитет односа између дјетета и родитеља и вјероватни ефекат раздвајања, способност родитеља да брину о дјетету, те способност чланова шире породице да брину о дјетету. У таквим случајевима је потребно узети у обзир одржавање минималног континуитета контакта (нпр. под надзором), као и одвајање на најкраће трајање и ранији рок за преиспитивање. У вези са дјететовом потребом за развојем и идентитетом, уважити дјететову остварену социјалну мрежу, посебно разматрати дијете у складу са његовом добом, полом, способностима, физичким и менталним здрављем, образовним потребама и другим карактеристикама, посебним физичким или емоционалним потребама, те изгледима за успјешну транзицију у одрасло доба (као што су запошљавање, брак, властита породица).

Принцип „најбољег интереса дјетета“ мора бити водила и смјерница поступања надлежног органа старатељства. Изузимање дјетета из биолошке породице не би требала бити ни прва, али ни посљедња мјера поступајућег органа, јер је могуће да породица као субјекат социјалне заштите није добила друге облике социјалне помоћи или мјере које су предузете нису биле успјешне, а које су мање деструктивне по одрживе породичне (родитељске) односе.

6. ЛИТЕРАТУРА

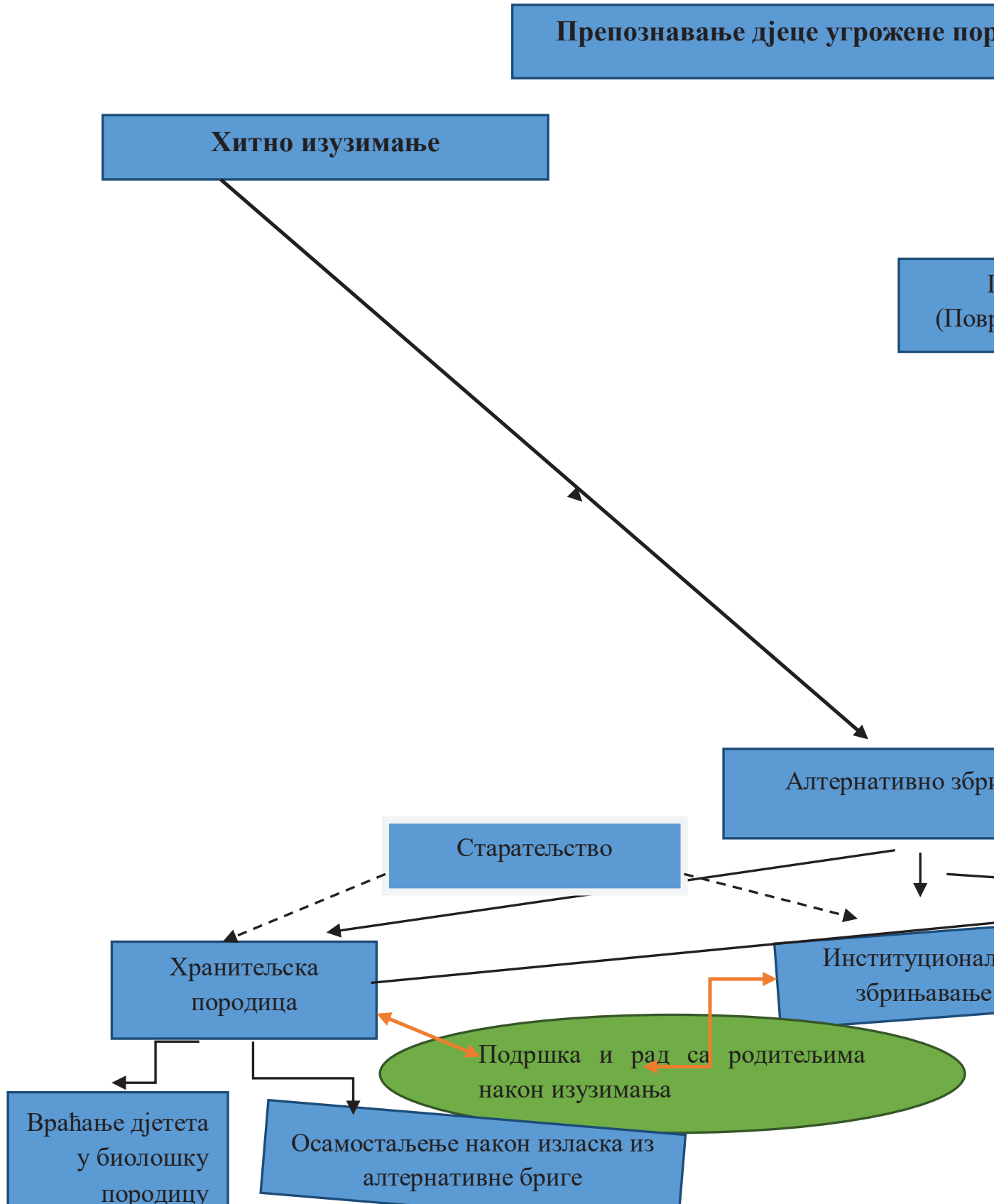
1. Група аутора. (2018). *Вођење случаја у раду са дјететом и породицом*. 2. допуњено издање. Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске
2. <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/Publikacije/Documents/Prirucnik%20Vodjenje%20slucaja%20WEB.pdf>
3. Група аутора. (2017). *Смјернице за процјену и утврђивање најбољег интереса дјетета водич за професионалце*. Сарајево: Министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине
4. Уницеф Босне и Херцеговине. (2009). *Смјернице за алтернативно збрињавање дјеце: Оквир Уједињених нација*. СОС Дјечија села Босне и Херцеговине
5. Група аутора (2016). *Смјернице за сродничко хранитељство*. Нови Сад: Покрајински завод за социјалну заштиту
6. Ајдуковић, М. (2015). *Помоћ родитељима у заштити добробити дјеце - Приручник за социјалне раднике, друге стручњаке и сараднике центара за социјалну скрб*. Загреб: Друштво за психолошку помоћ https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/DPP-Unicef-prirucnik_Dobrobit_djeteta-web.pdf
7. Група аутора. (2020). *Подршка и третман дјеци у ризику - холистички приступ*. Бања Лука: Друштво психолога Републике Српске
8. <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/Publikacije/Documents/Podrska%20i%20tretman.pdf>
9. Правилник о мјерама заштите особних права и добробити дјетета. *Народне новине - службени лист Републике Хрватске*, 123/2015
10. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_11_123_2346.html
11. (2009). *Guidelines for the Alternative Care of Children*, United Nations ((2009). *Смјернице за алтернативно збрињавање дјеце*, УН)
12. (1989). *Convention on the Rights of the Child*. United Nations ((1989). *Konvencija o pravima djeteta*. UN)
13. *Упутство о попуњавању образаца у поступку стручне процјене хранитељских породица у Босни и Херцеговини број 05-02/1-1996/19 од 07. 08. 2019. године*. Федерално Министарство рада и социјалне политике
14. Група аутора. (2016). *Смјернице за сродничко хранитељство*. Нови Сад: Покрајински завод за социјалну заштиту
15. Група аутора. (2018). *Смјернице за примјену програма подршке дјеце укључене у живот и/или рад на улици и дјеце у ризику*. Сарајево: Save the Children in North West Balkan <https://nwb.savethechildren.net/sites/nwb.savethechildren.net/files/library/Smjernice-za-primjenu-Programa-podrske-porodici.pdf>
16. Група аутора. (2008). *Право дјетета на живот у обитељи. Стручна помоћ обитељима с дјецом и надзор над извршавањем родитељске скрби као процес подршке за успјешно родитељство*. Загреб: УНИЦЕФ Хрватска <http://www.zavodsz.gov.rs/media/1387/pravo-djeteta-na-zivot-u-obitelji-1.pdf>
17. Ајдуковић, Марина. Сладовић Франз, Бранка. (2021) *Сигурност и добробит дјетета: Структурирани приступ заштити дјеце у социјалној скрби*. Загреб: УНИЦЕФ Хрватска у сарадњи с Друштвом за психолошку помоћ <https://www.unicef.org/croatia/media/8461/file/Sigurnost%20i%20dobrobit%20djeteta%20-%20Strukturirani%20pristup%20zaštiti%20djece%20u%20socijalnoj%20skrbi.pdf>

18. Група аутора. (2007). *Приручник за савјетодавни рад родитеља дјеце с посебним потребама с другим родитељима дјеце с посебним потребама*. Загреб: Хрватска удруга за стручну помоћ дјецци с посебним потребама
19. https://childhub.org/sites/default/files/library/attachments/roditelji_za_roditelje_201216181327.pdf
20. Шћеповић, Драгана. (2018). *Дијете, породични односи и социјални рад*. Бања Лука: Факултет политичких наука.
21. *Закон о социјалној заштити*. („Службени гласник Републике Српске“, број 37/12, 90/16, 94/19, 42/20) www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/Documents/%d0%97%d0%b0%d0%ba%d0%be%d0%bd%20%d0%be%20%20%d1%81%d0%be%d1%86%d0%b8%d1%98%d0%b0%d0%bb%d0%bd%d0%be%d1%98%20%d0%b7%d0%b0%d1%88%d1%82%d0%b8%d1%82%d0%b8%20%d0%a0%d0%a1.pdf
22. *Породични закон*. („Службени гласник Републике Српске“, број 54/02, 41/08, 63/14)
23. *Закон о дјечјој заштити*. („Службени гласник Републике Српске“, број 114/17, 122/18, 107/19) www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/dokumenti/Documents/Zakon%20o%20djecjoj%20zastiti.pdf
24. *Правилник о хранитељству*. („Службени гласник Републике Српске“, број 27/14)
25. *Закон о рјешавању сукоба закона са прописима других земаља у одређеним односима Исправка Закона о рјешавању сукоба закона са прописима других земаља у одређеним односима Уставни закон за провођење Устава Републике Српске* www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/dokumenti/Documents/Zakon%20o%20rjes%20sukoba%20zakona%2043-82.pdf www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/dokumenti/Documents/Ispravka%20Zakona%20o%20rjes%20sukoba%2072-82.pdf www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/dokumenti/Documents/Provodjenje%20ustava%201992_21-pages-11-12.pdf
26. (2018). *Отвори срце постани хранитељ*. (промотивни материјал). Министарство здравља и социјалне заштите. СОС дјечија села БиХ
27. <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/Publikacije/Documents/Hraniteljstvo.pdf>
28. (децембар 2019. године). *Извјештај – презентација резултата пројекта „Јачање система социјалних услуга у БиХ и Републици Српској“*. СОС дјечија села Босна и Херцеговина
29. (2019). *Ревизија учинка „Збрињавање и заштита дјеце без родитељског старања“*. Бања Лука: Главна служба за ревизију јавног сектора Републике Српске
30. *Упутство о поступку усвојења дјеце*. („Службени гласник Републике Српске“, број 27/04)
31. *Упутство за спровођење савјетовања*. („Службени гласник Републике Српске“, број 88/17)
32. Топић, С., Марјановић, З. (2021). *Смјернице о поступању у случајевима алтернативног збрињавања дјеце која су угрожена породичним приликама*. Приједор: ЈУ Центар за социјални рад Приједор

7. ПРИЛОЗИ

Ходограм о поступању органа старатељства при изузимању дјетета из породице

Пр

дјетета из породице и алтернативном збрињавању (ЈУ Центра за социјални рад
иједор, 2021. године)

